

BERÄTTELSE FÖR 1968

Sista sammanträdet i Göteborgs musei styrelse före helkommunaliseringen från 1 januari 1968 ägde rum den 15 december 1967. Som minne togs för pressbruk en bild i trapphallen till det ärevördiga modernuseet eller Ostindiska huset vid Norra Hamngatan. Museicheferna fick stå med bland styrelsens ärade hrr ledamöter med ordföranden landshövding Per Nyström i spetsen. Ett nytt år inleddes med en ny politiskt vald kommunal nämnd eller styrelse under ledning av arkitekten Bengt-Olof Melin som ordförande. För vårt Etnografiska Museums del inleddes året med en bestående ovisshet om dess framtida öden. Ur en skrivelse från kommunalrådet Åke Norling till Göteborgs museistyrelse den 4 april 1968 kan inledningen citeras: »I oktober månad 1967 färdigställdes drätselkammarens utredning angående förläggning till Sjöbergen av nya byggnader för Arkeologiska och Etnografiska museerna. Ärendet har emellertid varit vilande i avvaktan på besked från vederbörande statliga myndigheter om planerad förläggning av statens etnografiska museum till Göteborg.» Definitivt nej på en sammanslagning av det statliga etnografiska museet i Stockholm och Göteborgs Etnografiska Museum kom i besked från Utbildningsdepartementet den 28 juni 1968 till 1965 års musei- och utställningssakkunniga, Stockholm, angående Etnografiska museets (i Stockholm alltså) framtida lokalisering. »Kungl. Maj:t finner de sakkunnigas skrivelse icke föranleda någon vidare åtgärd.» Så fick Etnografiska Museet i Göteborg eller, för undvikandet av förväxlingar med det i Stockholm plötsligt omdöpta museet, hellre Göteborgs Etnografiska Museum (GEM), fortsätta sitt museala liv kommunalt. Därmed består traditionen för vårt museum känt snart sagt världen runt på grund av den internationellt utåtriktade verksamhet, som under olika chefer och skiftande etnografiskt skolad personal alltid varit dess signum. Om denna verksamhet, som förhoppningsvis må få fortsätta, berättar denna årsberättelse i korthet.

Innan vi övergår till berättelsen om samlingsförvärv m. m. skall här erinras om den ändring som från 1968 kom till stånd beträffande det som tidigare hetat Etnografiska Museets *nämnd* men som enligt museistyrelsens beslut den 8 mars numera benämnes Etnografiska Museets *råd*. Ordet nämnd står kommunalorganisatoriskt sett för något annat och kan sålunda ej längre användas. I den gamla nämnden satt som ordförande och för styrelsen professor Artur Attman med förutom museichefen följande med-

lemmar: doktor Elisabet Sjövall, bankdirektör Åke Särnblom och direktör Claes Ugglå.

Enligt nya bestämmelserna skall ledamöterna vara minst fem och en av dem utsedd av Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhälle. Samtidigt som den gamla *Nämnden* här varmt tackas för arbetet till museets bästa, meddelas namnförteckningen på det nya *Rådet*, som glädjande nog kunde få med vissa av de föregående ledamöterna, ehuru ordföranden professor Attman hade undanbett sig återval. Med enligt bestämmelserna tvåårig mandattid kom det nya rådet att fr. o. m. 1968 få följande utseende: Ordförande skolinspektören *Gunnar Lindblad* (ledamot av museistyrelsen), biblioteksrådet *Folke Ström* (utsedd av Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhälle), bankdirektören *Åke Särnblom* (tidigare medlem av nämnden), direktören *Claes Ugglå* (tidigare medlem av nämnden) samt arkitekten *Bengt Östnås*. Museichefen är föredragande i rådet.

Gåvor

Det totala antalet nyförvärv under 1968 utgör 1392 föremål varav som gåvor 656. Av gåvorna har Amerika fått 52, Afrika lejonparten med 596 och stora Asien med Indonesien endast 8. För gåvorna redogöres under områdesrubrikerna, där också de vänliga givarna namngives.

I samband med museichefens vistelse i U.S.A. i maj hemfördes som kontant gåva av Marstrand Foundation i Bloomfield Hills, Mich. genom dess president Mr. Gustav von Reis \$1.000:- (=kr. 5.147:50) som understöd till den i museets namn företagna forskningen angående de sydamerikanska indianernas bruk av vissa droger. Ett ytterligare kontant stöd från en amerikansk vän kom den 8 augusti, då professorn i etnografi vid State University of New York, Buffalo, Dr. David B. Stout under några dagars besök i Göteborg under en »sentimental journey» till vårt museum (där han under 1939-40 studerat speciellt vårt cunaindianska material för en egen avhandling) enligt särskilt gåvobrev överlämnade \$50:- (kr. 257:38) såsom stöd åt av undertecknad Wassén utförd amerikanistisk forskning. Till givarna av såväl föremål som kontanta medel framföres nu även på detta sätt ett mycket hjärtligt tack.

Nyförvärv

Amerika

Av de 52 gåvoföremålen från Amerika kommer ej mindre än 42 från Nordamerika. Mr. Gustav von Reis passade under ett gemensamt besök i ett

seminolindianskt reservat på att sända med en liten typisk korg till museet (68.12.1). En annan etnografisk gåva, som temporärt fyller en lucka i vår obetydliga samling från U.S.A., kom från forskardocent Eskil Hultin, Stockholm. Han lämnade en samling på sju målade miniatyr *kachina*-dockor från hopi i Arizona, där han själv skaffat dem tio år tidigare (68.27.1-7). För hopi, ett av *pueblo*-folken i Amerikas *Southwest*, representerar en *kachina* ett övernaturligt väsen. En *kachina*-docka är en personifikation av en maskerad framställare, och dessa dockor målas i likhet med de dansande framställarna. Föreställningarna om *kachina* spelar en central roll i *pueblo*-indianernas religiösa föreställningar. De nu skänkta bär efter utsmyckningen olika namn som grävling, björn, ekorre, kolibri etc., och de är som sagt endast miniatyrer. Vi är dock mycket tacksamma för gåvan.

Som erkänsla för lämnad hjälp med vissa uppgifter om indianbefolkningen i Västindien i förkolumbisk tid har prof. emer. Folke Henschen i Stockholm skänkt oss en samling arkeologiska fynd från Florida (68.29.1-34). Det är fråga om spetsar av sten till pilar och spjut, en del flintavslag samt keramikfragment och i ett fall ett hängsmycke av sten. Samlingen har sin historia, som dokumenterats för oss av donatorn. Föremålen 1-11 kom till Sverige 1888 och 12-34 troligen 1912 alla genom donatorns farbror Josef Henschen, som tillvaratagit dem vid jordarbeten i Florida, antingen då han som pionjär anlade stora citrusplantager, eller då han byggde en järnväg till St. Petersburg, Fla. Josef Henschen var plantageägare i Oakland, en liten stad nära Orlando. Han var född 1843 och avled 1930. Fadern var rådman Lars Wilhelm Henschen i Uppsala.

Från Centralamerika har vi åter fått en påminnelse från vår älskvärde gynnare generalkonsuln Hilding Svahn som sänt två arkeologiska lerkärl från El Salvador, det ena (fig. 1) från Cihuatán i dep. San Salvador (68.22.1), det andra från Ataco i dep. Ahuachapán (68.22.2). Båda är representativa för El Salvadors keramik och särpackades för många år sedan vid ett besök av författaren till denna årsberättelse i San Salvador. Det är många kära gåvor som under åren kommit oss tillhanda från denne vän med det brinnande intresset för Göteborg och dess etnografiska museum. Kanske det sista ur hans samling? Själv menar han så.

I provinsen Chiriquí i västra Panama bor den stora gruppen av guaymíindianer. Man finner hos dem ännu i våra dagar ett ceremoniellt spel, eller om man så vill en »dans», varunder från olika lag utvalda agerande män söker kasta påkar av balsaträ mot vaderna på motståndarna. Spelet kallas på spanska *balseria*, indianerna har en term *krunkite*. Hela ceremonien är utan tvekan en rest av kampdueller och föreställningar man träffar på i Sydamerika vid firandet av mognadstiden för vissa palmfrukter, och även

Fig. 1. I flera färger dekorerat lerkärl av sen typ. H. 10,5 cm. Cihuatán, Dep. San Salvador, El Salvador. 68.22.1. — *Polychrome bowl. H. 10.5 cm. Cihuatán, Dep. of San Salvador, El Salvador.*

hos guaymí firar man spelet, då frukterna från *pijibae*-palmen (*Guilielma* sp.) står till förfogande. Litterärt känner man *balseria* från guaymíprovinsen genom en paters berättelse från början av 1600-talet. Spelet har sålunda en gammal tradition, och det är intressant att till museet kunna skaffa föremål som har samband därmed. Förut har vi skaffat en av de vackra kragar av glaspärlor de agerande bär vid tillfället. Nu har såsom en gåva av Dr. Roberto de la Guardia, chef för Museo Chiricano i David, Chiriqui, även erhållits en knölpåk av den typ som begagnas vid spelet (68.30.1). I en artikel i Göteborgs-Posten den 30 december 1968 har berättats om denna gåva och därmed förknippade föreställningar. En till synes enkel sak, en 1,5 m lång knölpåk, kan vara av största museala och etnografiska intresse.

Från Sydamerika kommer några enstaka föremål. Direktör Claes Gardler i Bogotá har överlämnat ett litet arkeologiskt lerkärl från chibcha-kulturen (68.8.1) och lantbruksrådet M. von Wachenfelt, Stockholm, ett av frön av gräset *Coix lachryma-jobi* L. eller »Jobs tårar» till ett mössliknande nät sammanknutet föremål (68.28.1). Detta är en gammal turistsak och utgör ett minne från resor som hans mormor, friherrinnan Marie Fleetwood (f.

Matsen 1814–1891) fick göra till Brasilien åren 1845–1855 med maken, dåvarande sjökaptenen friherre Harald Fleetwood (1815–1907).

Övriga gåvor från Sydamerika kommer alla från Ecuador och från samme givare direktör Olaf Holm i Guayaquil. Hr Holm, som är affärsman och sedan många år bor i landet, älskar att syssla med den indianska kulturen, och han samlar och publicerar ofta värdefulla upptäckter. Att vi därvid genom litteraturbyten och dylika vänskapliga förbindelser även blir ihågkomna med hans iakttagelser är mycket glädjande. Detta år har han skänkt några etnografiskt synnerligen välkomna ting. Han iakttog hos campesinos på Ecuadors kust att man där använder sig av enkla knuträkningssnören (*quipu*) gjorda av fibrer från bananväxten (*Musa* sp.). Dessa *quipu* eller *sapan* förekommer i knippen, och ett sådant har han sänt oss (68.18.1). En parallell har vi i de enkla *quipu*-räkningar man finner hos chocóindianerna en bit längre norr ut på Colombias västkust. Vi har flera sådana i våra samlingar. Från Ecuador var bruket av nutida *quipu* väl knappast rapporterat förrän hr Holm kom med sin gåva och ett litet häfte om saken tryckt i Guayaquil 1968.

En annan ytterst rolig återupptäckt har gjorts av hr Holm i Ecuador. Han observerade i Manabí-provinsen, att man där ännu använde eldblåsrör av bambutuber för att höja temperaturen genom ökad syretillförsel, och han har nu sänt oss tre sådana tuber (68.1.1–3). Sådana blåstuber rapporterades i upptäcktslitteraturen som använda vid indianernas metallsmältning, och vi har en berömd avbildning i italienaren Girolamo Benzoni's »*La Historia del Mondo Novo*» (Venedig 1572), där texten berättar »om det sätt på vilket guldsmiderna arbetar och gjuter guld och silver». Intet har i modern etnografisk litteratur nämnts om att bruket levde kvar i Ecuador förrän Olaf Holm observerade det i Manabí år 1967 (se fig. 2). Även härom har vår givare tryckt en uppsats i Guayaquil 1968.

Ett botaniskt prov på en lian, av allt att döma en form av *Banisteriopsis* av vilken sydamerikanska indianer utvinner den s. k. *ayahuasca*-drogen har även sänts av samme givare. Herr Holm lokaliserade lianen under fältarbete i Manabí 1967. Det lokala namnet uppgives som *ñepe* (68.2.1). Då *Banisteriopsis* numera även publicerats från Chocó i Colombia, är fyndet från Ecuadors kust av stort intresse i ett större kultursammanhang. Författaren hoppas få tillfälle återkomma till detta i kommande årsrapport med anledning av en gåva till museet 1969.

Genom köp har vi förvärvat samlingar från Mexico, Panama och Colombia. Dr. Barbro Dahlgren Jordán har kompletterat vår textilsamling från Mexicos indianer med flera dräkter. Sålunda har hon från nahuaindianer i Amatlan de los Reyes, Veracruz, skaffat en kvinnodräkt i två delar (68.14.

Fig. 2. Bambutub använd som eldblåsrör i Manabí, Ecuador. Foto Olaf Holm 1967.
 — Bamboo tube used for fire. Old method still in use in the province of Manabí, Ecuador.
 Photo and courtesy Olaf Holm, Guayaquil.

la-b) av en typ, som man slutade att göra på 1940-talet. Dräkten användes speciellt vid bröllop, och man bar då därtill ett korallhalsband (68.14.2). Denna dräkt har skaffats av en forskare vid museet i Jalapa, Veracruz, och har tillhört hans mormor.

En större sändning av dräkter, alla betalda med medel från generalkonsul Svahns kontantgåvor, representeras av samlingen 68.17.1–19. Vi har här en hel serie stammar representerade nämligen *chinanteker* i Ojitlán, Oaxaca (fig. 3); *mazateker* i Huatla de Jiménez, Oaxaca; *mixe* i Cotzocon, Oaxaca; *zapoteker* i en by nära Yayalag, Oaxaca; *tzotziler* i Venustiano Carranza (tidigare S. Bartolomé de los Llanos) och i Mitontic, Chiapas; *nahua* i Puebla och Cosoleacaque, södra Veracruz samt *tzeltaler* i Amatenango del Valle, Chiapas. Det är en imponerande samling tillkommen efter korrespondens med museet för att fylla våra luckor. Som fru Dahlgren Jordán har livliga förbindelser med indianerna under sitt etnografiska arbete i det land hon tidigt gjorde till sitt efter utflyttandet från Sverige, har vi här haft ett tillfälle att få en sakkunnig komplettering under ett

Fig. 3. I huvudsakligen rött garn broderad kvinnoskjorta (*huipil*) från chinanteker. I Ojitlán, Oaxaca, Mexico. 82 × 82 cm. 68.17.4. — *Huipil with embroidery in red from Chinantec Indians, Ojitlán, Oaxaca, Mexico.*

trevligt samarbete. Två masker ingick också i köpet, båda från nahua i Xico nära Veracruz (68.17.6-7).

En stor etnografisk samling från Mexico, 68.16.1-119, är också gjord av en facketnograf, fru Bente Bittmann Simons, under hennes arbete i Mexico 1967. Även denna kunde köpas för Hilding Svahns medel. Föremålen kommer från olika stater, en stor mängd silhuettfigurer av *amate*-papper från otomíindianer i San Pablito, Puebla. En mängd prover på etnografiskt använda medicinalväxter ingår i samlingen (68.16.19-32), vidare kläde- dräkter, prydnader, verktyg m. m. En köpt liten samling arkeologiska

Fig. 4. Yukunaindiansk dansmask av basttyg med dekorerad gjutning av beck, h. 65 cm. Övre Rio Miriti-paraná, dep. Caquetá, Colombia. 68.31.129. — *Bark cloth mask with applied head of pitch from the Yucuna, upper Rio Miriti-paraná, Colombia.*

sländtrissor, visslor och skålar från Oaxaca får avsluta listan från Mexico (68.19.1–20).

I tid för vår utställning »Mola, Cuna-indiansk textilkonst» på Röhsska Konstslöjdmuseet den 6 september – 3 oktober 1968 lyckades det att med hjälp av etnograffkolleger i Panama och där boende direktören Sven-Olov Fahlgren få kompletterat cunasamlingen med en del typiska guldföremål o. d. som indianerna bär till de traditionella kvinnodräkterna (68.9.1–6). Bl. a. fick vi nu för första gången till museet en av de typiska guldringar som cunakvinnorna bär i näsan.

Ett stort etnografiskt förvärv från olika stammar i Colombia har med visst tillskott från Hilding Svahns gåvomedel kunnat köpas från fil. stud. Lars Persson från hans arbete i N.V. Sydamerika under 1968 (68.31.1-153). Återigen en mängd pilar av olika typer, koger o. d. från motilongrupporna, men även en mängd nya småting från dem, intressantast s. k. *karanka*-stavar. Det är runda dekorerade trästavar av ca $\frac{1}{2}$ m längd vilka symboliserar en avliden släkting. De användes under den döda kroppens torkning i hyddan och även under temporär begravning i en grotta bär änkorna eller änklingsarna med sig eller förvarar *karanka* upphängda i hyddan. Enligt samlaren är det fråga om en symbol för »kraften» i kroppen. Vid den sekundära begravningen, då anden kallas tillbaka till kroppen, får staven följa kroppen till och med slutliga begravningen. Lars Persson har berättat härom i sin bok »Flodkällornas folk» (s. 26-36).

Från yukuna vid övre Rio Miriti-paraná inom östligaste delen av dep. Caquetá i Colombia kommer från samme samlare en hel uppsättning basttygsdräkter samt dansmasker av basttyg med en ofta i gult målad gjutning av beck. Dessa masker föreställer olika demoner. Målningen sker med jordfärger (se fig. 4). Fjärilsmasker av balsaträ att bäras fastbundna på pannan ingår också i förvärvet.

Museets alltmer intressanta samling av föremål som har att göra med inhalering av hallucinogena snuser har även fått tillskott i denna samling. Från cuiva vid Rio Casanare i Arauca, Colombia, har vi erhållit ett Y-formigt snusrör med tillhörande fjäderrensare samt en rund bricka och tillhörande stöt för beredningen av yopo-pulver (68.31.147-149a-b). Genom en vän inom vår forskarkår har det lyckats hr Persson att även skaffa en snusapparat med rensare från guayabero vid Cano Losado i Colombia (68.31.152a-b). Ett intressant bidrag är 68.31.150, ett litet prov på en lian, som uppges beredas till tunna strimlor, vilka tuggas för att ge narkotisk effekt. Även detta från cuiva. Föremålet har gått till expertanalys. Det är ej omöjligt att vi här kan ha något nytt i drogbranschen.

Afrika

I årsberättelsen för 1967 har talats om missionären Johan Hammar och en närmare redogörelse för hans etnografiska samling, skänkt till Göteborgs Etnografiska Museum kort före hans bortgång, utlovades. Av en total ökning av föremål för Afrika-avdelningen under 1968 med 972 objekt dominerar missionär Hammars gåvosamling 68.11.1-594 totalt och närmast kommer köpet av missionär Josef Lagergrens samling 68.13.1-360. Då hr Lagergren har amanuensstjänstgöring vid museet och är kännare både av

Fig. 5. *Mbangu-korg från basolongo-bakongostammen, Nedre Kongo. H. 8 cm.*
 68.11.367. — *Mbangu-basket from the Basolongo-Bakongo, Lower Congo. H. 8 cm.*
Coll. J. Hammar.

Johan Hammars material, som han genomgått, liksom naturligtvis det material han själv samlat, är det lämpligt att han här beredes plats för en presentation av båda dessa samlingar.

»Missionär Johan Hammar vistades under sina kongoår 1903–1916 huvudsakligast på tre från varandra långt liggande platser: *Londe* missionsstation i Nedre Kongo (inom Matadi stadsområde) dit han först anlände den 2 maj 1903 för att stanna där till den 26 augusti samma år. Till Londe återkom Hammar en andra gång 1914 för att där tjänstgöra som missionssällskapets *Répresentant légal* inför belgiska staten. Hammar stannade på Londe till sin slutliga hemresa år 1916. Framför allt var det under åren 1914–1916 som han kom i livlig kontakt med kringboende stammar: bayombe, basundi, bakongo, muschirongo och basolongo. Ett stort antal föremål i denna samling har lokaler och data som härrör sig från denna epok t. ex. de flertaliga »mbangu»-korgarna av olika storlek och mönster (fig. 5). Likaså väskor, mattor, korgfat och enkla fat, skålar av trä och flätat fibermaterial; musikinstrument såsom trummor, slagklockor av trä och dubbelklockor av järn, fetischer, mynt, prydnadsföremål av metall och glaspärlor etc.

Som ett exempel på missionär Hammars ödmjukhet inför materialet — ingenting ansåg han vara för vardagligt och utan värde att spegla folkets kultur och livsrytm — ofta gör sig etnografen skyldig till detta att endast »jaga» konstskatter och praktföremål — skulle jag här vilja framhålla just »mbangu»-korgarna som Hammar valt med sådan omsorg och så noggrant dokumenterat. Jag citerar: »Mbangu. Korg. Nsoyo. Matadi. 28/4 1915. J. Hammar. — Arbete av män. Färgade fibrer av dekokt från »Nkoyo-Nkoyo» (Stort lövträd.-förf. anm.)

Till denna originaluppgift på föremålsetiketten till mbangukorgen fogar missionär Hammar följande: »Mbangu är en korg, som tillverkas i Nsoyo och av basolongo i

Portugisiska Kongo. Nsoyo är en by i Belgiiska Kongo, belägen 2 timmars väg därifrån på toppen av bergen, som ligga åt sydost. Korgens form är en kon. Höjd och diameter är ungefär lika. Storlek växlar mellan 40 och 6 cm. Den förfärdigas av männen. I Nsoyo är det tre män som tillverka den. Den tillverkas av tre slags bindvirke: »Nteva», »Nsiela» och från »Makeke», oljepalmens bladskaft, eller som man i allmänhet säger, palmgrenar. »Nteva» är band av blad från ntevapalmen, *Borassus flabelliformis*, eller som man säger, solfjäderspalmen, etc.»

Utrymmet tillåter ej längre citat, men om jag påstår att missionär Hammar har en sällsynt väldokumenterad samling, så är det ingen överdrift.

Den andra lokalen, där missionär Hammar likaså var boende vid två olika perioder, var Nganda missionsstation, som är belägen ca 20–25 svenska mil nordost om Londe och i hjärtat av babwendeområdet. Från Nganda, beläget mycket högt på ett berg i övre Lualadalen, nådde missionär Hammar de gamla klassiska karavanvägarna både i öst-västlig riktning såväl som norr-söder.

Att Hammar från Nganda-stationen har begivit sig långt västerut upp i Mayombe, därom vittnar den »Kele»-fetisch som är representativ för ett dussin liknande dubbelfigurer (68.11.594, fig. 6) från det hemliga »Nkimba»-sällskapet — eller »Nkimba»-skolan som man så ofta kallar sällskapet, ty det är verkligen fråga om en skola med lärare och elever. Förutom en detaljerad beskrivning av »Kele»-fetischen, med noggranna namnuppgifter, funktion, status, o. d. ger Hammar en utomordentlig beskrivning på sällskapets organisation, förekomst och utbredning. Hammar konstaterar bl. a., att »Nkimba» ej förekommer bland babwende utan har att göra med initiationen av ynglingar hos framför allt basundi och bayombe, men även hos kuststammarna och hos basolongo både på norra och södra sidan om Kongo-floden.

Babwende och basundi är rikligt representerade i samlingen även med utgångspunkt från Nganda: »Sus», Rökipipa, Babwende, Nedre Kongo. 1906. J.H.» (fig. 7, 68.11.287), kammar, lerkrukor, knivar, träklockor för jakthundar, skydd av läder med konstnärliga trådflätningar för mynningsladdare, fiskmjärdar etc.

Då missionär Johan Hammar återvände från en viloperiod i Sverige år 1908, hade han i uppdrag att rekognosera lämplig plats för anläggande av S.M.F.'s första station i dåvarande Franska Kongo. År 1908 företog han därför en expedition dit. Resan företogs till fots på karavanstigarna och med hjälp av ett stort antal bärare för utrustningen.

Som ett resultat av denna rekognosering kunde missionär Hammar redan nästkommande år, 1909, grunda *Madzia* missionsstation innanför gränsen till Franska Kongo, ca 6 svenska mil från nuvarande Brazzaville i republiken Congo-Brazzaville. *Madzia* är alltså den tredje lokalen där Hammar bosatte sig vid två olika perioder — slutet av sin andra och början av sin sista Kongo-period. *Madzia* har inom sitt område både babembe-byar och balari-byar, och dessutom en ganska stor basundi- och batekebefolkning. Såväl från resan 1908 som från stationeringen på *Madzia* 1909–1912, 1913–1914 har Hammar även hemfört värdefullt material såsom handritade kartor, fotografier, dagboksanteckningar och data, samt, inte minst, etnografiska föremål från stammarna balari, babembe, bateke, bakuta och babongo (pygméer). Bland dessa föremål finns en utsökt vacker och sällsynt »Nkisi-mbele», medicinmanskniv. Den är gjuten i brons sannolikt enligt *cire perdue*-tekniken och bär babembestammens klanmärke — en s. k. »Kitsiemi» (fig. 8).

Slutligen måste jag nämna missionär J. Hammars resa på Kongo-floden mellan Kinshasa och Stanleyville den 1 oktober–30 november 1911. Från den resan hemförde

Fig. 6. Dubbelfetisch, *kele*, från Nkimbasällskapet i Mayombe, Nedre Kongo. H. 37 cm. 68.11.594. — *Double-fetisch a so-called "Kele", representative for the Nkimba-society of the Basundi, Lower Congo. H. 37 cm. Coll. J. Hammar.*

han ett stort antal unika föremål från så vitt skilda stammar som bapoto, nkundu, bangalla och baluba-Kassai m. fl. samt en utomordentligt intressant och detaljerad resedagbok med fotografier och kartor, så intressant och omfattande att den borde publiceras.

Min egen samling (68.13.1-360) kommer jag måhända att presentera längre fram, då den blivit fullt katalogiserad. Låt mig i korthet bara lämna några upplysningar om när den insamlades.

Största delen av samlingen härrör sig från min vistelse i Katanga och Kassai åren 1961-1964. Ett par av dessa år hade jag förmånen att få vistas inom storhövdingen Kasongo Niembos hövdingadöme och kunde ägna åtskillig tid och uppmärksamhet åt just hans stam: Baluba-Shankadi. Huvuddelen av samlingen kommer också från

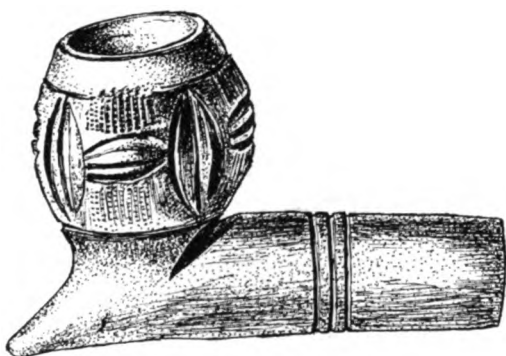

Fig. 7. Piphuvud av lergods från babwende, Nedre Kongo. L. 8,8 cm. 68.11.287. Saml. J. Hammar 1906. — *Pottery pipe bowl from the Babwende, Lower Congo. L. 8.8 cm. Coll. J. Hammar 1906.*

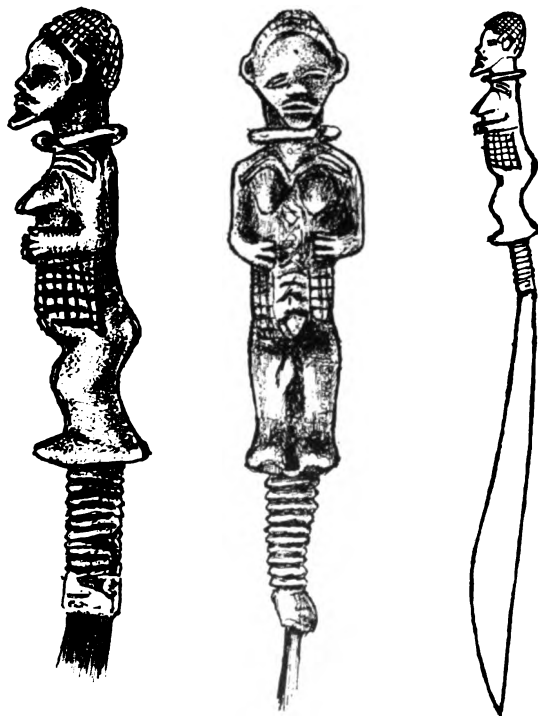

Fig. 8. Formgjuten medicinmans kniv med skaft av brons och bladet av järn fastsatt efter gjutningen. Babembe-stammen. Kongo-Brazzaville. L. 25,5 cm. 68.11.18. — *Knife with human figure of cast bronze and iron blade used by a medicine man. L. 25.5 cm. From the Babembe, Congo-Brazzaville. Coll. J. Hammar.*

Fig. 9. S.k. *lubuko*, divinationsinstrument med flera användningssätt från balubashankadistammen i Katanga, Kongo. H. 14,5 cm. 68.13.181. — *Divination instrument (lubuko) from the Baluba-Shankadi, Katanga, Congo. H. 14.5 cm.*

balubastammen och balubaiserade stammar. Se t.ex. »divinationsinstrumentet» *lubuko* eller *Kasheke-sheke* med vilket man uppspårar stöldgods, »onda andar», sjukdom eller rikedom enligt en »bordknackningsteknik» som ytligt sett något påminner om spiritism (fig. 9).

Att denna samling både består av gammalt och nytt förstår man genast då man betraktar fig. 10, en *ndeke* från Kibunzi i Nedre Kongo (basundi). *Ndeke* betyder flygmaskin, och den avbildade maskinen är tillverkad av en liten pojke. Materialet är av parasollträdet's lätthanterliga ved. Inga limningar, inga spikar eller skruvar, endast träpligg fäster vingar och pontoner vid flygkroppen. Det är en modern billig leksak för basundipojkarna på 1960-talet. Och se — *leka måste man. Ja, flyga måste man. Evolution and change.*

J. Lgn.

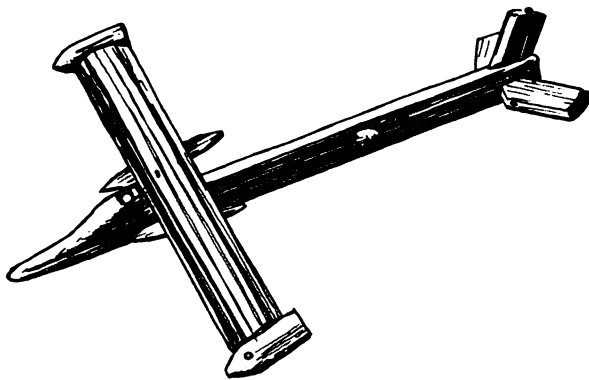

Fig. 10. Flygplan av parasollträdet ved. Leksak för en basundipojke i Kibunzi, Nedre Kongo. L. 25 cm. 68.13.302. — *Airplane of wood. Toy for a Basundi boy. Lower Congo. L. 25 cm.*

Så långt amanuens Lagergrens initierade skildring. Om övriga gåvor är endast att nämna att vi av ledningen för Elfenbenskustens monter vid Svenska Mässan den 11 maj 1968 erhöi en 33 cm hög mansfigur av trä från baulé (68.10.1) samt som sista afrikaföremål för året av hr Ralf Lüders i Stuttgart ett hängsmycke av gulmetall med två fågelfigurer från senufo i Västafrika (68.32.1).

Av köpman E. Svärdskog, Göteborg, som ofta kommer till museet för att diskutera etnografiska ting, har vi kunnat förvärva samlingen 68.4.1–8 med föremål från olika stammar som kissi, egede (event. idoma), fang, m. fl. I samlingen ingår bl. a. mynt av olika slag som en »kissi-penny», en »egede-penny» och »axe-money». Fem föremål från kissi i Liberia har även köpts från fil. stud. Lars Johnsson i Hälsingborg (68.24.1–5). Det är i det fallet fråga om föremål som har att göra med snus, olika slag av prydnadsdosor, snusmortel och stöt för beredning av snus samt några snushorn med lock av kalebass. En sluten bra grupp av föremål kring ett ämne.

Från hr Per O. Eriksson, Göteborg, har vi fått köpa en liten flätad lockförsedd ask troligen från batutsi, Ruanda (68.23.1). Föremålet har tillhört en 1958 tillförd samling och det har samlats av David Th. Andersson i dåvarande Belgiska Kongo under åren 1906–14.

Även i det egna museet kan det göras återfynd av gamla föremål. Ett sådant är 68.26.1, en 18 cm hög människofigur av trä som haft »medicinbevarande» effekt, då den har ett hål på magen för inläggande av »medicin». Figuren torde tillhöra av missionären W. Walldén insamlat material, och den kommer i så fall från babwende i Nedre Kongo. I Walldéns gamla samlingar har vi flera sådana figurer.

Asien och Indonesien

Svenska skolor har vid flera tillfällen visat sig ha bra etnografiska föremål i sina samlingar, bibliotek o. d. Lärarinnan Holmfrid Holm vid Vasa kommunala flickskola har haft vänligheten att tänka på museisamlingen med en handskrift på palmblad funnen i skolans samlingar. Skriften, som en gång torde ha tillhört Göteborgs Lyceum, har efterbestämts till Sydindien eller Ceylon (68.20.1).

I ett köp har samlingen av skuggspelsfigurer förstärkts, i detta fall tolv figurer av läder från Turkiet (68.5.6-17).

Övriga förvärv är från Indonesien, och vi börjar med att nämna, att SKF-direktören Hans Lundberg i Haag, som tidigare varit verksam därute, haft älskvärdheten att genom sin brorson civilingenjör Leif Lundberg, Kungälv, skänka museet ett huvudjägarsvärd från Borneo samt vackra textilier från Sumba, Bali och Sumatra (68.21.1-7). SKF-arna bildar en vid

Fig. 11. Mask föreställande apguden Hanuman i *wayang topeng*. Java. H. 19 cm.
68.5.5. — Mask representing the monkey god Hanuman in *Wayang topeng* plays. Java. H. 19 cm.

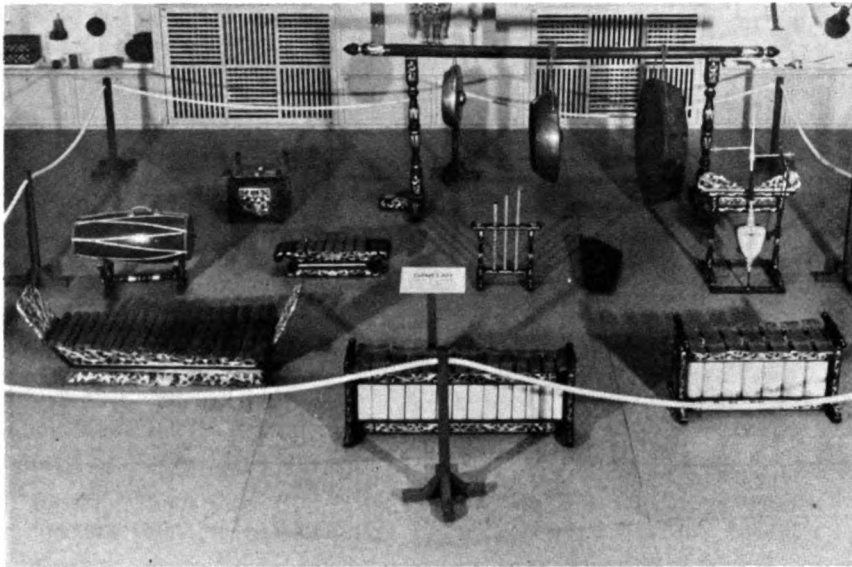

Fig. 12. *Gamelan gadan*-instrument utställda i museet. Saml. 68.7.1-17. — *Gamelan gadan-instruments from Java in the Gothenburg Ethnographical Museum Coll. 68.7.1-17.*

ring av i exotiska länder verksamma experter, och just från den kretsen har vårt museum under årens lopp ofta haft glädjen mottaga gåvor till samlingarna. Vi är i Göteborg, SKF:s huvudcentrum, tacksamt glada för detta.

Apguden Hanuman som förekommer i *wayang topeng* representeras av en mask av trä från Java som ingått i ett av våra inköp (68.5.5, se fig. 11).

Av det totala antalet förvärv från Asien och Indonesien under 1968 som utgöres av 38 föremål, varav åtta gåvor, har vi nu nämnt 21. De återstående 17 föremålen är det utan tvekan förnämsta och ur museal utställnings-synpunkt tacksammaste förvärvet. Vi har nämligen från arkitekt Rd. Krisno Nimpuno i Göteborg kunnat köpa en av honom och hans fru under ett besök i hemlandet Java till Sverige medtagen uppsättning instrument till en *gamelan gadan*-orkester (68.7.1-17).

Det finns ett påtagligt instrumentalt släktskap mellan xylofoner och gamelan-orkestrarna på Bali och Java. Xylofonerna anses komma från Sydöstasien och har med tidiga malayo-polynesiska grupper kommit till Madagascar och vidare till Afrika, ja sedan strängt taget över hela världen.

Gamelan är i Indonesien något mycket betydelsefullt och har samband med *wajang*, d. v. s. spelet med skuggspelsfigurer eller dockor (de senare

spelar man med i dagsljus). Ordet *wajang* uppges betyda en uppsättning av runda dockor, t. ex. de vanliga av lera, *wajang kulit*. Det finns många slags *wajang*-spel, t. ex. inom *kulit*-gruppen *wajang purwå*, det senare ordet härlett från ett ord *parwan* varmed i sanskrit förstås de olika huvudkapitlen i hjältedramat Mahabharata som skildrar striden mellan två förindiska stammar. Detta epos uppstod i Främre Indien ca 400 e. Kr. och omfattar 90.000 strofer. Därför har *purwå* på Java kommit att få betydelsen början av något, det första, och musealt sett torde vi genom detta trevliga förvärv som förmedlats av intendent Larsson vara först eller *purwå* i Sverige med en ordentlig *gamelan*-orkester. Inledande *gamelan*-musik (*tal*) brukar förekomma vid de skuggspelsföreställningar, som ges vid eldsljus från tiden kort efter solnedgången till gryningen, ty spelen är mycket populära och det dramatiska framsägandet långt. En *wajang*-orkester är placerad framför scenen. I instrumentuppsättningen till denna orkester ingår bl. a. olika slagspel (*saron*, *gendér* och *gambang*), en cittra (*chelempung*), ett slags gong (*kemodong*), trumma, spjutluta (*rebab*), *suling*-flöjter samt ett par *gong* av gulmetall. Med älskvärd hjälp av arkitekt Nimpuno och hans hustru Shri monterades orkestern så att den blev klar att visas i Indonesien-hallen från slutet av januari (fig. 12). Kanske skall det någon gång bli oss möjligt att med de indonesiska vännernas hjälp ordna en sådan föreställning i Göteborg?

Söderhavet

Under året inget förvärv från Australien men nio köpta och två återförda föremål från Söderhavet.

En klubba av ljust träslag och en paddel med sniderier från maori på Nya Zeeland inköptes redan under 1966 av Mr. K. A. Webster, en nyzeeländare i England med ett brinnande intresse för den gamla maori-kulturen. Vi i Göteborg hade turen få räknas till hans vänner, och det var med sorg som vi i oktober 1967 fick budet om Ken Websters plötsliga bortgång. Sändandet av föremålen hade bl. a. genom dödsfallet kommit att försenas, men i mars 1968 kunde de två välkomna föremålen införlivas i våra samlingar (68.3.1-2).

I ett köp på internationella marknaden med föremål från olika delar av världen ingick även några ting från Söderhavet. Två träaskar från Tokelauöarna norr om Samoa i Polynesien (68.5.1-2), två räfflade slagträn för tillverkning av basttyg från Fiji (68.5.3-4) och en sköld av trä från Ramuflodens dalgång i Nya Guinea-territoriet och slutligen en modern med genombruten skulptur försedd träplatta från Asmat-området på Nya Guinea (68.5.18-19) ingick sålunda i detta köp.

Fig. 13. Målat segel av hopsydd palmbladsslidor från Murik-lagunen i Nya Guinea-territoriet demonstreras på museigården. Största längden 327 cm. 68.15.1. Foto Göteborgs-Posten. *Painted native sail from the Murik Lagoon, west of the Sepik River, New Guinea Territory. Size 191 × 327 cm.*

Ett roligt förvärv från Murik-lagunen vid Sepik-flodens mynning på Nya Guinea kom oss tillhanda i början av september, ett infödingssegel av formatet 308×327 cm i längdmått och med en bredd av 191 cm (68.15.1). Således ett stort och roligt förvärv som vi hängde upp för att torka i ett träd på museigården och samtidigt med älskvärd hjälp av informationschefen Schånberg ordnade en hel del pressreklam omkring. Seglet är monterat mellan två bommar varav den nedersta har en gaffel som ligger an mot kanotens mast, ty det är fråga om ett kanotsegel, troligen en utriggare. Materialet är hopsyddas palmbladsslidor och seglet är målat. Man ser t. ex. två stora människofigurer med djurhuvuden, och dessa figurer har huvudena vända mot mitten av seglet. Den dekorativa målningen på segelytan är gjord med bl. a. svart, vitt och rött. Vilken dekorativ sak skulle icke detta segel i en sjöfartsstad som Göteborg kunna vara i en ny museibygnad med plats att hänga det (se fig. 13). Ett varmt tack till Rederiaktiebolaget Transatlantic som fraktfritt hjälpt oss få hem seglet från vår förbindelse i Melbourne.

Bibliotek, arkiv och kataloger

Referensbiblioteket

Ökningen utgörs av publikationsnummer $18061-18544=484$. Av denna ökning faller 152 nummer på köp (varav sex för medel skänkta av generalkonsul Hilding Svahn), byten 201 och gåvor 119. Genom egen produktion i form av tryck, fotostatkopiering o. d. har sju nummer registrerats.

Förutom ett antal givare som skänkt någon enstaka publikation har i statistiken antecknats legationsrådet Bengt Borglund, Pretoria (2), professor Juan Comas, Mexico (3), professor Elias Cornell (2), Göteborgs Arkeologiska Museum (2), Nationalmuseet, Etnografisk samling, Köpenhamn (2) och S. Henry Wassén 53 publikationer.

Bildarkivet

Arkivet har under 1968 ökats högst väsentligt eller med bildarken $16.395-17.638=1.244$. Den långa serien inleds med den HT-bild som 15/12 1967 togs i trapphallen i Göteborgs Museum omedelbart före sista sammanträdet i den gamla museistyrelsen och som påpassligt lämnades i kopia av informationschefen Sven Schånberg. Ökningen karakteriseras i övrigt av att ett stort material, som tidigare på grund av tidsbrist icke kunnat införas på resp. år, med anledning av intendenten K. E. Larssons uppbrott från tjänsten vid årsskiftet 1968-69, forcerades för införande i

arkivet. Detsamma gäller de ca 800 fotos som ingår i bildarkivet på spridda ställen i nummerserien under 1968 och som utgör ett resultat av hans etnografiska fältarbete på Fijiöarna (Viti Levu) 1963. Detta av fältforskaren själv dokumenterade etnografiska material är givetvis av betydelse. På tal om Fiji kan här även nämnas en serie röstningsbilder från ögruppen troligen från ett val 1963 införda som nr: 17.000–17.013. Materialet användes för en »miniutställning» i museet i samband med vårt riksdagsval 1968.

Gåvor till bildarkivet har lämnats av direktör C. E. Brendel och museicheferna Allan T. Nilson och S. Henry Wassén. Inköp har skett av fotos gällande otomindianerna i Mexico och cunaindianerna i Panama. I samband med utställningen »Redskap och verktyg» har ett antal kopior av den amerikanske fältforskaren professor Harold C. Conklins motiv från Filippinerna kunnat införlivas med arkivet. Tyske amerikanisten H. Bischof i Bonn har som erkänsla för att han i museet fått fotografera arkeologiskt material från trakten av Santa Marta i Colombia sänt en uppsättning kopior bokförda som 16.418–443. Bland de många enstaka tillskotten av betydande vetenskapligt intresse kan också nämnas att det genom tillmötesgående av professor Bo Holmstedt som en av deltagarna i Alpha Helix-expeditionen till Amazonas 1967 varit möjligt att till arkivet anskaffa ett antal kopior av fotos tagna hos de för sin stora drogkonsumtion kända waicaindianerna vid Rio Tototibi i Brasilien. Dessa fotografier har tagits av den kände amerikanske botanisten professor Richard Evans Schultes vid Harvarduniversitetets botaniska museum.

Som vanligt har dessutom ett stort antal föremål fotograferats för olika ändamål, och alla dessa kopior bidrar till arkivets kontinuerliga tillväxt. Antalet *negativ* har 1968 ökat med numren 10.068–10.301 eller 234.

Kartarkivet

Inget material har 1968 tillförts detta arkiv, varför för 1967 gällande slutsiffra 296 kvarstår.

Skiptikonarkivet

En ökning med nr 2444–2516=73 skiptikonbilder har noterats för detta år. Ökningen förklaras delvis av inkatalogiseringen av bilder, som tyvärr ej kommit in i arkivet under föregående perioder, och som nu redovisas för inskrivningsåret. Dit hör t. ex. en serie av hr Lars Johnsson i Hälsingborg köpta bilder från Liberia (köp 27/5 1966) samt en samling bilder på huvudsakligen indiska textilier som i färgdiapositiv överlämnats av

Konstindustriskolan. Även motiv från utställningen »Tolv träsnidare från Amanankai» 1964–1965 har först nu inkatalogiserats i skioptikon-arkivet. En serie 1968 tagna färgbilder av utställningen av cunaindiansk textilkonst i Röhsska Konstslöjdmuseet har bokförts som sk. 2473–2483. Dessa färgbilder har tagits av konservatorsassistent B. Thörnborg, som även utfört annan färgfotografering för arkivet.

Diskoteket

Frånsett en skiva med musik från Perus bergland och en med upptagningar från flera colombianska stammar genom Ethnia i Bogotá består årets köp till detta arkiv av 15 skivor bokförda som 448–462. Dessa ingår i vol. IV av Ettore Bioccas arbete *Viaggi tra gli Indi* (Rom 1966) och ger en för studiet av yanoámagrupperna i gränsområdet mellan Brasilien och Venezuela värdefull information. Bokverket har i sin helhet anskaffats, och fjärde delen med grammonfoninspelningarna förvaras i skivarkivet.

Diskoteket har under året sålunda inalles ökat med 17 skivor, alla köp och bokförda som 446–462.

Pressklipparkivet

Detta arkiv tillföres såväl utländskt som inrikes material. Så har även skett under 1968.

Filmarkivet

Detta är nytt för 1968. Visserligen figurerar i gamla årsberättelser uppgifter om en och annan film, som tillhört museet, men de har varit av den tidens eldfarliga kvalitet, ej kunnat förvaras på ett betryggande sätt och har senare ej kunnat lokaliseras eller som helt fördärvade av fukt måst kasseras under tidigare år. Då möjligheterna nu är helt annorlunda och värdet av ett filmarkiv för ett etnografiskt museum torde vara lika uppenbart i dokumentärt syfte som behovet av t. ex. ett diskotek, har vi gått in för anskaffandet av filmer och deras registrering på ett betryggande sätt. Registreringen börjades i slutet av 1968, och det lilla arkivet ter sig tills vidare som följer:

F(ilm) 1. — »På indianstigar vid Pilcomayo-floden». Film från en expedition under juli — december 1920 ledd av dåvarande löjtnanten G. Emil Haeger och med hr Wilh. Hansson som fotograf. Deltagare i expeditionen var bl. a. även den senare från El Gran Chaco så kände godsägaren Mauricio Jespersion. Filmen har skänkts av disponent C. Gunnar Haeger, Lilla Edet, 28.2.1962 i samband med att en etnografisk samling

från området överlämnades (kat. 62.4.1-14). Filmen består av fyra rullar varav F. 1:d utgör en »nyinstudering under åren 1948-50 av Wilhelm Hansson och efter dennes fränfalle färdigredigering inom föreningen Svenska Chacofarare med text av Mauricio Jespersen».

F. 2. — »The Hunters», jägarna. 16 mm färgfilm om bushmanstammen *kung* i Kalahari. Köp från Contemporary Films, New York, 20.12.1966.

F. 3. — »Tukurina». En film om sjukdomsbehandling av medicinmän hos indianer vid övre R. Purus, Brasilien. Fotograf H. Schultz, S. Paulo. Köp från Institut für den wissenschaftlichen Film, Göttingen. Till arkivet 9.12.1968.

F. 4. — »Waika — Südamerika (Venezuela) Palmfruchtfest». Film från Frobenius-expeditionen till Venezuela 1954-55 tagen vid övre R. Orinoco. Filmbeskrivning och bearbetning av Dr. M. Schuster för Institut für den wissenschaftlichen Film, Göttingen, varifrån denna färgfilm köpts. Till arkivet 9.12.1968. Filmen skildrar palmfruktfesten (skördandet av de s. k. *chonta*-frukterna, *Guilielma* sp.) som höjdpunkten för waica-indianernas årscykel.

F. 5. — »Erigpactsa — Bestellen eines Brandrodungsfeldes». En färgfilm som visar svedjebbruk hos erigpactsa (eller aripaktsa) vid västra sidan av R. Jurueña. Stammen var okänd till 1959. Filmen har köpts från Institut für den wissenschaftlichen Film, Göttingen. Till arkivet 9.12.1968.

F. 6. — »Nordperu. Westküste. Fischen vom Binsenflott im Brandungsbereich». Denna film som köpts från Institut für den wissenschaftlichen Film i Göttingen och tillfördes arkivet något senare än de tidigare levererade visar kustfiske från en s. k. *caballito*, långsmal vassflotte, på nordkusten av Peru. Filmen inspelades under våren 1962, och då museet äger en vassflotte av här nämnd typ är det av intresse att ha fått bild-dokumentation kring ett föremål, som har precolumbiska anor och avbildas i den gamla peruanska keramiken.

F. 7. — »Gifte im Urwald». Denna film i svart-vitt och färg har 2.10.1967 inköpts från hr Georg J. Seitz, Köln. Den har tagits av honom i Brasilien 1965 och består av två avsnitt, varav det första visar framställningen av en snusdrog av enkel *epéna*-typ hos tukano-medicinmannen Agostino i byn Tapuruquara vid övre Rio Negro. Det är fråga om utnyttjandet för drogbruk av det inre lagret av barken av en *Virola*, som efter senare botanisk forskning visat sig vara *V. theiodora*, och i detta fall användes utan annan inblandning.

Filmens andra avsnitt, som är det mest intressanta och som med största intresse mottagits vid vetenskapliga konferenser, bl. a. vid symposiet för utforskandet av de psykoaktiva drogerna i San Francisco i slutet av januari 1967, visar framställningen av en snusdrog och dess effekt hos waicagruppen karaueta vid övre R. Marauai i N.V. Brasilien i april 1965. Även här har den botaniska och toxikologiska forskningen i samarbete med etnobotaniska fältdata klarat upp vad det är fråga om, nämligen bark från *Virola theiodora*, tillsättning av pulver från blad av den starkt aromatiska *Justicia pectoralis* var. *stenophylla* (i Västindien kallad »Jamaica garden balsam») samt som tredje ingrediens barkaska från *Elizabetha princeps*, ett urskogens jätteträd som når 90 fots höjd och tillhör fam. Leguminosae. De urskogens sannskyldiga naturkemister som vi kallar waicaindianer (tillhörande den språkliga grupperingen yanoama) har av dessa ingredienser förstätt att utvinna ett märkligt hallucinogent medel, som numera internationellt går under indiannamnet *epéna*. Då dokumentära data om dylika medel visat sig ha stor betydelse även för den komparativa indianforskningen, kan vi med glädje konstatera att det varit möjligt att få köpa en kopia av denna film.

Museal verksamhet

En pressvisning av de under förvärven från Indonesien nämnda *gamelan gadan*-instrumenten ordnades den 25 januari i stora trapphallen i tredje våningen.

I en del av den intilliggande salen för Söderhavet och ett mindre rum (f. d. Australien) öppnades därefter den 5 februari av kommunalrådet Torsten Henrikson utställningen »Redskap och verktyg». Den första kontakten med hr Henrikson hade tagits av informationschefen Schånberg, sedan vi på museet talat om att söka ordna några etnografiska utställningar som kända göteborgare själva skulle få ange temat för. Vi hade haft en kontakt på museet under senhösten 1967 och intendent Larsson, som svarade för utställningen i samarbete med bl. a. amanuens J. Lagergren och vår egen tekniska och konstnärliga personal hade det hela klart till den 5 februari. Utställningen fick sedan stå till den 11 oktober 1968.

På öppningsdagen hade vi ordnat med ett litet skämt à la invigandet av broar o. d., så att hr Henrikson med en ur samlingen lånad kinesisk sax fick klippa av ett band på vägen in till första utställningssalen. Vad man där såg var kanske framför allt de redskap, som svedjebrukande sydöstasiatiska folk använder sig av, men det var även ett allmänt urval av olika ofta enkla men geniala verktyg ur de traditionella kulturernas arsenal. Vid vernissagen åsyftades detta i bl. a. följande ord av museichefen.

»Några absolut dominerande faktorer i människans mångtusenåriga kulturutveckling har varit elden och redskapen-verktygen. Elden sedan man lärt att behärska den, att framställa den, efter olika principer, vanligast genom friktionsvärme. Verktygen-redskapen sedan man lärt att medvetet forma dem, använda dem för speciella syften och gömma dem som ändamålsenliga för upprepade processer.

Givetvis går dessa kunskaper oändligt långt tillbaka i tidsskedena, ofta till numera endast arkeologiskt kända kulturer, där det arkeologiska materialet för stora delar av världen dock har svagheten att endast visa detaljer som genom materialets beständighet kommit att bevaras, ehuru verktyg och redskap av förgängligt slag säkerligen samtidigt använts. Vi har därför i denna utställning med något undantag hållit oss till rent etnografiskt material från de många s. k. traditionella kulturer världen runt, som är representerade i detta museums utomeuropeiska samlingar. Ett av de få arkeologiska föremålen i utställningen är en enkel träskaftad mejsel av brons från Perus kust. Fyndet visar hur indianerna, då de lärt sig bearbeta metall, först exakt »översatte» till detta nya ämne ett i Sydamerikas indiankulturer vitt spritt naturligt mejselinstrument bestående av en skaftad gnagartand från den stora sydamerikanska hare, som på zoologiskt språk kallas *Dasyprocta agouti*.» . . . »Men, för att återgå till det här aktuella. Beträffande redskap-verktyg måste redan på ett mycket tidigt stadium de flesta av de principiellt grundläggande uppfinningarna ha gjorts, vilket det sedan blev männens privilegium att bevara, utforma och vidareutveckla. De tekniska lösningarna blev ofta rätt knepiga, och det är vad de exotiska folken beträffar intressant att studera

hur de ofta konservativt hängt fast vid en för dem en gång funnen bra lösning, något som ej minst ingår i den moderna problematiken för representanter från högindustriella länder som drar ut för arbete i s. k. u-land. Vad människans konservatism i fråga om redskap-verktyg beträffar vill jag gärna återge några ord av den framlidne världsberömda amerikanske etnografen Ralph Linton, som en gång gästade detta museum, och som skrivit, att det »ej är kyrkan utan köks- och verktygslådorna som är de verkliga hårdarna för kulturkonservatism».

Kommunalrådet Torsten Henrikson förklarade sedan med några hjärtliga och uppskattande ord varför han valt sitt tema. Detta tema sett från museets sida kom att belysas i en liten broschyr »Redskap och verktyg» som med en kort text av Karl Erik Larsson och teckningar av typiska föremål av vår tecknare Erik Malmberg utgavs av museet tyvärr först en bra bit in på sommaren. Skriften kom dock till användning för bl. a. skolungdomen under höstterminen. För utställningen ordnades en särskild ljudillustration med bl. a. exempel på arbetssånger, och museilektor Birgitta Härner organiserade en rad av gruppvisningar samt utarbetade arbetsuppgifter för olika skolstadier. För att underlätta arbetet och ersätta visningarna fanns under en del av utställningen en av intendent Larsson intalad ljudkommentar.

Etnografiska Museet saknar beklagligtvis utrymmen för separatutställningar. Vi har provisoriskt försökt klara oss genom försättningar med skärmar och genom att förvandla det lilla rum där samlingarna från Australien från början utställdes till en sal för smärre utställningar. Detta har emellertid i längden visat sig olämpligt. F. d. Australiensalen är för liten och ligger så att bevakningsproblemet blir mycket svårt och alltför dyrbart om det skall vara effektivt. Under »Redskap och verktyg», som var en utställning med fritt exponerade föremål, inträffade beklagligtvis stölder, som icke kunnat uppklaras. Stölderna anmälades för Rådet, och det framkom under diskussionen att de fria utställningsformerna under nuvarande förhållanden uppenbarligen icke kan rekommenderas och, enligt protokollet, att »utställningsformerna särskilt bör uppmärksammas i samband med kommande utställningar». Det har dessutom visat sig omöjligt att bemästra museets magasineringsproblem utan att ta även det här nämnda utrymmet i anspråk för visst material. I början av kommande år kommer därför att här inredas ytterligare ett magasin. Nöden har i detta fall ingen lag, och om ytterligare magasin kan få hyras i gamla Stadsbiblioteket vid Vasagatan för att utöka det redan fullstoppade vi hyr där är i skrivande stund osäkert.

Några större utställningar hade vi under resten av året icke tillfälle ordna i *den egna byggnaden*, men vi hade där flera mindre arrangemang. Bland dessa nämnes vandringsutställningen »5000 år i Lappland», som ordnades i samarbete mellan de arkeologiska och etnografiska museerna

genom arkeologen Hasse Olsson och etnografen Birgitta Härner och som hängdes i vårt stora intill salen för samesamlingarna tillgängliga rum (det var huvudsakligen fråga om fotografier). Vandringsutställningen pågick 12 februari–5 mars.

En utställning av föremål från bl. a. Mangaia i Söderhavet ordnades på biografen Cosmorama i samband med visning av filmen »Villervalle i Söderhavet» 18–25 februari.

Den 12 mars hängde vi på samma ställe som tidigare de arkeologiska bilderna från »5000 år i Lappland» en utställning av australiska barkmålningar. Dessa fick hänga till 31 augusti.

Från den 18 april till in i maj deltog vi med föremål till en emigrationsutställning i Länssparbanken, och vi deltog i april även med föremål från Peru på en av Turisttrafikförbundet ordnad utställning i Stockholm.

I en utställning av skodon i Örebro läns museum deltog Göteborgs Etnografiska Museum med exemplar från bl. a. Japan och Söderhavet.

Den 4 juni var det vernissage i Stadsbiblioteket för utställningen »Öppna boken och världen för dem». Det var Svenska Folkbibliotekarieförbundets aktion till förmån för biblioteksskolan vid Makerere University College i Kampala, Uganda. Vi bidrog där med en utställning kallad Östafrika, för vilken amanuens Lagergren och intendent Larsson svarade i samarbete med bibliotekets personal. Denna utställning i Stadsbibliotekets ljusa men mycket sommarvarma lokal visade såväl föremål som fotografier, kartor etc. och pågick till den 11 juni. Bl. a. fick vi tillfälle att därunder visa en del tidigare icke exponerade föremål från shilluk i södra Sudan, som skänkts till oss av professor Håkan Törnebohm från hans tid som akademisk lärare i Khartoum.

I samband med valet 1968 stod det att läsa följande lilla notis i GHT den 2 september: »På Etnografiska museet i Göteborg anordnas påpassligt en utställning med namnet Val i U-land. Expon visar hur ett val på Fijiöarna går till. Där förekom allmänna val för första gången 1963 och intendent K. E. Larsson befann sig då på Fijiöarna.» Utställningen hade helt formen av ett montage av utifrån anskaffade fotografier, och dessa fick hänga även rätt länge efter valet i Sverige eller till den 20 oktober. I samband med intresse för olika U-landsfrågor kunde det kanske vara av intresse att visa hur det var ordnat på en ögrupp som Fiji.

Den 10 september hade Göteborgs Bank ordnat en speciell Mexico-dag med föredrag och information för ett stort antal inbjudna affärsmän, m. fl. intresserade av förbindelserna mellan vårt land och Mexico. Från museets sida tillmötesgicks på grund av reklamvärdet en framställning från banken att för utställning i olika kontor få låna en samling mexikanska föremål.

Dessa var under en lång tid av hösten utställda för beskådande av bankens kunder staden runt.

Så till en stor utställning av Göteborgs Etnografiska Museum i Röhsska Konstslöjdmuseet och ordnad där på grund av brist på lokaler i det egna museet och som ett bevis på det tvärmuseala samarbete som väl även förut förekommit i staden, men som nu, då vi kommit under samma styrelse, fått en naturlig sanktion. Utställningen »Mola, Cuna-indiansk textilkonst» visades i Röhsska Konstslöjdmuseet den 6 september–3 oktober 1968, och det var första gången som det varit möjligt att i en lämplig lokal och med utställningstekniskt trevliga arrangemang visa ett representativt urval av vårt rika material av de cunaindianska klädedräkter som kallas *mola*, vilka är både originellt gjorda och oerhört dekorativa i sin konst. För den utställningen nedlade bl. a. intendenten Elisabeth Strömberg vid Röhsska ett stort arbete, och hon är verkligen värd även ett årsberättelsetack härför. Detta tack går även till ledningen för vårt kända konstslöjdmuseum vid Vasagatan.

I samband med utställningen av *mola*-textilierna från Panama utgavs från Etnografiska Museet dels en folder dels en 14-sidig broschyr om denna textilkonst ur såväl ursprungsförklarande som motivförklarande etnografiska och historiska aspekter. Dessa publikationer hade författats av museichefen och användes även för museets bytesförbindelser med andra institutioner.

Från den 18-23 november ordnades i Chalmers kårhus en »Indisk vecka» och vårt museum utlånade för ändamålet en liten samling föremål av religiös betydelse.

Serien av fönsterskyltningar blev under 1968 helt kort. Skyltningen 55 »Redskap och vertyg» kom upp den 7 februari och fick faktiskt sitta året ut. Samma bild »Adam (grävande med en peruansk fotplog) och Eva» som använts som omslag på broschyren »Redskap och verktyg» dominerade i fönstret. Bilden hade hämtats ur Guaman Poma de Ayalas berömda krönika från 15- och 1600-talets Peru, vars originalmanuskript på okända vägar förirrat sig till Det Kgl. Bibliotek i Köpenhamn.

Övrig verksamhet och personalia

Som man får förmoda på grund av orsaker antydde i ingressen till denna årsberättelse hade det dragit ut på tiden med tillsättandet av ordinarie museichef. Den 20 september 1968 hade tjänsten emellertid ledigförklarats genom kungörelse. Utnämningen skedde den 1 november (styrelsens protokoll § 399) då undertecknad S. Henry Wassén såsom ende sökande och efter

rådets hörande och dess fulla kompetensförklaring utsågs till museichef från den 1 november 1968. Sålunda var den befattning som blivit ledig fr. o. m. den 1 juli 1967 åter besatt med ordinarie innehavare.

Med styrelsens tillstånd har museichefen under året kommit att få göra vissa utlandsresor av betydelse för olika aktiviteter. Sålunda avreste han den 6 maj till U.S.A. för att delta i ett symposium vid *Botanical Museum of Harvard University* den 8–10 maj. Symposiet behandlade ämnet »*Plants in the Development of Modern Medicine*» och på grund av arbete utfört inom Göteborgs Etnografiska Museum hade han som ende deltagande etnograf inbjudits att hålla en inledande föreläsning om ämnet »*The Anthropological Outlook for Amerindian Medicinal Plants*». Vistelsen i U.S.A. gav även tillfälle till knytandet av nya viktiga kontakter, en donation, och ej minst museistudier i speciellt Cambridge, Mass. och New York. Hemkomsten via London (där åter museistudier ägde rum) skedde den 25 maj med återinträde i tjänsten måndagen den 27 maj 1968.

I arbetet skrivet för symposiet i U.S.A. hade museichefen särskild anledning att behandla vissa samlingar av bl. a. indianska droger och därmed förknippade föremål som man vet sändes från Brasilien till Lissabon 1786, ehuru sedermera spåren av samlingarna förlorats. För att söka nödig dokumentation i Portugals museer och arkiv erhöles tillstånd att i tjänsten avlägga besök i landet. Avresa skedde den 11 juli och återinträde i tjänsten den 31 juli. Den 18–27 juli fick uttagas som semester.

Enligt tillstånd av museistyrelsen från den 5 april fortsatte museichefen att bevaka de viktiga amerikanistiska intressena vid den 38. Internationella Amerikanistkongressen, som ägde rum i Stuttgart och München den 11–18 augusti. Resan till kongressen började den 11 augusti och återkomsten ägde rum den 20 samma månad. På grund av bristande tid höll museichefen icke något föredrag vid denna kongress, men sammanträffanden med representanter från olika länder medgav en del överenskommelser om samarbete beträffande samlingsförvärv o. d., vilket successivt kommer verksamheten tillgodo.

Berättelse över förloppet av de tre ovannämnda resorna tillställdes styrelsen den 4 september 1968.

Under semester den 23–28 september deltog museichefen i en medicinhistorisk kongress i Siena, Italien. På inbjudan av Sydsvenska medicinhistoriska sällskapet höll han den 19 november en Malte Ljungdahl-föreläsning på Kulturen i Lund i ämnet »Om bruket av hallucinogena snuser med sydamerikanskt ursprung».

På grund av akut sjukdom måste museichefen vårdas på Sahlgrenska sjukhuset den 4–13 april och var sedan sjukskriven i hemmet t. o. m. 5 maj.

Under denna tid var museiintendent Karl Erik Larsson förordnad att uppehålla hans tjänst. Under den följande resan till U.S.A. var intendent Larsson tjänsteförträttande museichef.

För att som privatman odelat kunna ägna sig åt egna vetenskapliga intressen inlämnade föreståndaren för den avdelning, som vi i hittills gällande organisation kallat »Asiens, Oceaniens och Afrikas kulturer samt katalogisering», museiintendent Karl Erik Larsson den 15 oktober en ansökan om entledigande från sin tjänst. Detta begärda entledigande beviljades, men han tjänstgjorde i vanlig ordning året ut och till den 17 januari 1969. Enligt styrelsens protokoll av den 13 december 1968 (§ 425) diskuterades frågan om återbesättande vid Etnografiska Museet av de två museiintendent-tjänsterna som blivit lediga (efter Wassén och Larsson) och som grund låg en av sekretareren utarbetad PM jämte skrivelse från museichefen Wassén. Enligt styrelsens beslut skulle man hos lönenämnden först begära återbesättande av en av ifrågavarande tjänster. Ännu i mars 1969 har denna tjänst ej fått kungöras.

Under 1968 har amanuens tjänstgöring vid museet utförts av fil. stud. missionär Josef Lagergren och fil. stud. fröken Birgitta Härner med följande begränsningar. Hr Lagergren tjänstgjorde den 1 januari–31 juli på heltid, men från den 1 augusti till årets slut med till 20 timmar per vecka begränsad tjänstgöring, då han åtagit sig undervisning i föremålsanalys vid den etnografiska institutionen. Fröken Härner har hela året tjänstgjort på den halva museilektorstjänst, som Etnografiska Museet provisoriskt tilldelats, varjämte hon från den 1 augusti till årets slut även gjort amanuens tjänstgöring under halvtid.

Som kammarskrivare har fru Inger Andersson tjänstgjort hela året. Året har givit henne många små nötter att knäcka på grund av helkommunaliseringen och generellt sett har tendensen till ökad skrivbörda alltmer gjort sig gällande.

Under november och december har fru Iréne Svensson varit engagerad för utskrift av generalkatalogen i dubbla exemplar för åren 1962–66.

För den tekniska personalen antecknas att museitekniker Yngve Brink-Wall åtnjutit tjänstledighet för egna angelägenheter under tiden 1 juli–31 augusti 1968. Konservatorsassistenten Björn Thörnborg och museitekniker Evert Berndtsson har i sedvanlig ordning tjänstgjort med sina speciella uppgifter.

På den av statliga medel underhållna arkivarbetsfronten antecknas att hr David Svensson av åldersskäl lämnat sin placering vid vårt museum den 30 juni 1968 efter att ha anvisats dit den 20 november 1958. Hr. Svensson, som huvudakligen hade till uppgift att föra vissa arkivliggare och

register beträffande inskrivning av bildförvärv och accessionen i referensbiblioteket, avtackades vid avgången vid en enkel ceremoni i museet. Av organisatoriska skäl har någon ersättare på denna arkivarbetsplats icke kunnat mottagas under årets lopp, då det ej funnits tid att lära upp någon ny lämplig sådan.

På övriga arkivarbetsplatser som tilldelats museet har herr O. Brändström, Erik Malmberg och Sven Gunnar Hedman tjänstgjort.

Följande namn återges ur gästboken för studiebesök under 1968:

Dr. Miguel Menegazzo Cané, för tidningen *La Nación*, Buenos Aires; Dr. William H. Crocker, Associate Curator, Division of Latin American Anthropology, Smithsonian Institution, Washington, D.C.; Sr. Percy J. Dauelsberg, Arica, Chile; Mr. Ernest Erickson, New York; Sjömanspastor Arnold Ekros, The Scandinavian Seamen's Center »Harinivas», Bombay; Dr. Peter Furst, Latin American Center, University of California, Los Angeles; Rektor Barbro Johansson, Tabora Girls' School, Tanzania; Konsul Ricardo Joubert, Brasiliens konsulat, Göteborg; Fru Sylvia Uribe Kannerberg, Sveriges Radio, Stockholm; Generalkonsul Curt Leijon, Hamburg; Domaren Harold Platt, High Court of Tanzania, Dar es Salaam, Tanzania; Amanuens Ingeborg Roth, Malmö Museum; Fröken Veronica Schildt, Stockholm; Missionär Rune J. Sjöström, La Paz, Bolivia; Mr. Louis Slavitz, New York; Professor och fru David B. Stout, State University of New York at Buffalo, N.Y.; Ekonomichef Åke Wallinder med fru, Mexico, D. F.; Förste intendent Gösta Webe, Stockholm.

Följande uppgifter föreligger för bibliografin 1968:

- LARSSON, KARL ERIK: *Redskap och verktyg*. (Broschyr med teckningar av Erik Malmberg). Göteborgs Etnografiska Museum 1968, 16 pp. Göteborg 1968.
- STÅLHAMMAR, BERT: *Museet i skolan*. Pedagogiska meddelanden från skolöverstyrelsen, årg. 5—1968: 5, pp. 36—38. Stockholm 1968.
- WASSÉN, S. HENRY: *Mola. Cuna-indiansk textilkonst*. Göteborgs Etnografiska Museum utställer i Röhsäka Konstslöjdmuseet 6 september—3 oktober 1968. Broschyr, 14 pp. Göteborg 1968.
- — *Mola. Cuna-indiansk textilkonst*. Utställning av Göteborgs Etnografiska Museum i Röhsäka Konstslöjdmuseet 6/9—3/10 1968. Fyrsidig folder. Göteborg 1968.
- — Följande kulturartiklar publicerade i Göteborgs-Posten: *För mycket pengar: för fina fynd* (21.1.1968); *Indianernas religioner* (23.3.1968); *USA:s museer kontra våldet* (17.6.1968); *En välkommen knölpåk som julklapp* (30.12.1968).

Göteborg i mars 1969

S. HENRY WASSÉN

THE MAP OF TEPECOACUILCO: A PICTORIAL MANUSCRIPT FROM THE STATE OF GUERRERO, MEXICO*

By

BENTE BITTMANN SIMONS

Introduction¹

The village of Tepecoacuilco (Tepequaquilco, Tepecuaquilco) is situated in the *municipio* of the same name in the northeastern part of the State of Guerrero. It lies within the climatic zone known as *tierra caliente*, and within the upper part of the hydrographic basin which forms the valley of the Rio Tepecoacuilco, a tributary of the Balsas or Mezcala River.

The archaeology of this region is still relatively little known (see, for instance, Armillas 1948; Barlow 1948a; Covarrúbias 1948, 1957; Linné 1952; Lister 1948; Moedano Koer 1948; Weitlaner 1948). In recent years, archaeological research has been undertaken by Northamerican archaeologists in the immediate vicinity of Tepecoacuilco, but the results have not yet been published.

A complete ethnohistorical study also remains to be done, although Barlow (1948b, 1949) has dealt in some detail with the ethnic affiliations of the inhabitants, and with intrusions and conquests made in the area, first by the Tlaluica from Cuernavaca aided by the Tepanecs and their Mexica (Aztec) subordinates, and later from Tenochtitlan and Texcoco.

Barlow (1949: 15–22), relying chiefly on data from the *Matricula de*

* *Acknowledgement.* As Editor of the volume "*Årstryck 1967–1968*" from the Gothenburg Ethnographical Museum, I am deeply indebted to the *Wilhelm and Martina Lundgren's Scientific Foundation in Göteborg* for providing economic support for the printing of this study. Göteborg, Sweden, in May 1969. *S. Henry Wassén*, Director, Göteborgs Etnografiska Museum.

¹ I wish to thank the authorities of the Museo Nacional de Antropología for allowing me to study the Map of Tepecoacuilco.

In particular I am indebted to Sra. Zita Basich de Canessi, who is in charge of the collection of codices in the Museum, and who was most helpful to me.

Tributos and the *Codex Mendocino*, has shown that Tepecoacuilco at the time of the Spanish Conquest was the chief town of a tributary province of the Mexica. The same author (op. cit., 2, 21) cites a text from the *Relación de Iguala* (1931: 223), which reads as follows:

Tenian los señores de México en este pueblo [Tepecoacuilco] en tiempo de su gentilidad presidio de gente de guarnicion que cobravan los tributos: y recojian de toda la cuixca [Cohuixca] que eran mantas y algodón y otras cosas.

The eastern part of this province was also known as *Coixco* or *Coixcatlalpan* (Barlow 1949: 17, 20).

According to Barlow's map (op. cit.), the borders of the province of Tepecoacuilco as they existed in 1519 were as follows. To the north lay the province of Tlachco (Taxco Viejo), to the east the province of Quauh-nahuac (Cuernavaca) and Tlalcoçautitlan (Tlalcozotitlan), to the south the "Señorio of Yopitzinco", inhabited by the Yopes, who had remained independent of Tenochtitlan, and the tributary province of Çihuatlan (San Luís de la Loma today?), and to the west the domains of the Tarascans.

Barlow (op. cit., 17, 18) shows that the linguistic situation in this province was complicated. Cohuixca was spoken in the eastern part, also called Cuixcatlalpan. To the northwest lived the Chontales. South of Iguala and between the Cohuixca- and the Chontal-speaking areas, Tuxteco and Matlame were spoken. Tetela, south of the Balsas River, was Cuiltec-speaking. In Tlacotepec and Otlatlan, along the southern border of the province, the inhabitants spoke a tongue called Tepuzteco.

According to the curate of the village called Joan Martínez (Descripción del obispado de México 1896: 193), Tepecoacuilco, situated in a province called Cuixca (Cohuixca, Coixcatlalpan), was a *cabecera* in 1569. It had a *gobernador*, *alcaldes*, *regidores* and *alguaciles*, that is to say Indian officials of the local *cabildo* (town council), the presiding figure of which was the *gobernador*. An *alcalde* was an official who held authority to order arrests and to exercise minor judicial power. A *regidor* was also an administrative officer of the *cabildo*, but held less authority than the *alcalde*. An *alguacil* was a native police officer, whose duties included preventing violation of the established norms of moral conduct and seeing that everybody went to church.

The *cabecera* of Tepecoacuilco in the year in question was held in *encomienda* by a person called Luís de Godoy (op. cit., 193). From the same source we learn that the village had thirty-six *estancias* or subordinate communities. According to the curate of Tepecoacuilco, who supplied this

information, there had been a church in each of these *estancias* since the time of Fray Juan de Zumárraga, the first archbishop in New Spain. Furthermore, each subordinate community had a *tequitlato* as well as an *alguacil*. Tequitlato generally refers to a colonial tribute collector and procurer of native labour. The term is Nahuatl, and the office as well as its designation was retained in Spanish times.

In the colony of New Spain, subdivisions of Indian towns were called *barrios* and *estancias*. The former term seems generally to have applied to areas which were connected with their *cabecera* or head town, whereas *estancias* were disconnected communities lying some distance away (Gibson 1964: 33). A *cabecera* might also be the principal town of an ecclesiastical jurisdiction, variously known as *curato*, *partido*, *doctrina* and so forth. Subordinate communities (*barrios* and *estancias*) would often have churches or *visitas*, which would be looked after by the clergy residing in the *cabecera*. Also, each community would usually receive a Christian prefix to its native name. Obviously this cannot have been the case in Tepecoacuilco in 1569, as one would expect the curate who gave the information to have listed the *estancias* with their saints' names. It is also interesting to note that no *barrios* are listed. According to Gibson (op. cit., 209) there was sometimes doubt about the exact term which ought to be used for any given subordinate community. This author also points out that *barrios* had to deposit all of their *sobras de tributos* (what remained after the tribute due had been paid) in their *cabecera*, whereas *estancias* gave only half. Consequently the Indians argued over the exact definition of the terms *barrio* and *estancia* respectively.

The names of the *estancias* of Tepecoacuilco and their distance and location in relation to the *cabecera* are listed as follows (Descripción de obispado, 193–195):

Name	Distance in "leguas"	Direction
Tetelzinco	$\frac{1}{2}$	east
Atzumpan	1	north
Atlizintla	1 (a little more than)	north
Atentzinco	$\frac{1}{2}$	west
Pantlan	1	west
Zacacoyuc	1	southwest
Quauhpanahuazco	$\frac{1}{2}$ (less than)	south
Acayahualco	1	south
Azapam	2	southwest

Name	Distance in "leguas"	Direction
Ixtlahuacan	3	south
Palula	3 ½	south
Coamuchitlan	4 ½	south
Asuchillan	5	south
Mezcala	about 7	south
Xuchipala	about 10	south
Huizcuacingo	12	southwest
Chichihualco	12 ½	southwest
Atzcala	10	southwest
Xochotzinco	10	southwest
Tecalco	10 ½	west
Ahuatlan	12	southwest
Tecomaapan	12 ½	southwest
Chimalacatlan	15	west
Camoxibtla	about 17	west
Ixtelotlan	about 15	west
Texoconalco	about 12	west
Tlilan	about 9	west
Amecaxalco	6	west
Xocotitlan	6	west
Tlalnepantla	8	northwest
Acatlinani	8 ½	west
Guauheoyula	about 6	southwest
Maxclan	7	southwest
Matzala	6	west
Ateopam	6	northwest
Calatzintla	7	west

If the distances indicated are true, the jurisdiction of Tepecoacuilco must have extended over a large region. The Spaniards used various leagues, which in length ranged from a little under four kilometers to just under seven and a half kilometers (Diccionario Enciclopédico 1892, XI: 721). According to Simpson (1952: 17), who cites the *Libro de las ordenanzas y medidas de tierra . . . confirmadas por el señor don Antonio de Mendoza*, land measurements were standardized in New Spain by Viceroy Antonio de Mendoza. In 1536, it was decided that a Spanish league (legua) was equivalent to 4179.5 m. However, if we compare the above distances indicated in *leguas* with the distances in kilometers (as the crow flies) between some of the corresponding places and Tepecoacuilco on a modern map, it seems more likely that the *legua* used corresponds to one of more

than six kilometers, perhaps a *legua de 17½ al grado* (6.368 km) or a *legua de caminho* (6.620 km).

From the informants of Sahagún (Sahagún 1961: 187) we learn that the Couixca [Cohuixca], whose name is also Tlapaneca . . . are the people of Tepequicuico and Tlachmalacac and Chilapan. They do not speak Popoluca ["barbarous tongue"]. They speak Nahuatl, and they are very rich.²

Cohuixca is described elsewhere as "lengua mexicana . . . no tan pulida" (Barlow: 1949: 18; Paso y Troncoso 1906, V: 175).

Tlachmalacac (now Tlaxmalac) is situated to the northeast of Tepecoacuilco, Chilapan to the south and east of Zumpango del Río. Both towns formed part of the "province of Tepecoacuilco" in 1519 (Barlow 1949: 15-16).

According to the curate of Tepecoacuilco, Mexican, Chontal, Matlame (Macro-Mixtecan), Tuzteca ("language of Tuztlan") and Texome (an unclassified language) were spoken in 1569 in this village (Descripción del obispado de México, 197). Barlow (1948b: 180-181) has suggested that Tuzteco may be the same as Chontal, but from the curate's information we infer that they were different languages.

The Map of Tepecoacuilco

The Map of Tepecoacuilco (No. 35-76) is deposited in the Museo Nacional de Antropología in Mexico (fig. 1). It is one of several minor colonial manuscripts which have so far not been studied in detail. As it is in a bad state of preservation and as several of its texts are already illegible, I feel that its contents should be made known before it is too late.

The Map of Tepecoacuilco seems to have been among the many pre-Hispanic and early post-Hispanic manuscripts which fell into the hands of Lorenzo Boturini Benaduci, who arrived in New Spain in 1736. In 1743, Boturini was sent to prison and his collection of documents confiscated. These were transferred to the University of Mexico City, from where they went to the "Secretaría del Virreinato" (Documentos 1936: 12). There they remained more or less abandoned for a number of years until Mexican

² The Spanish text in the *Historia General* reads as follows (Sahagún 1956, III: 204-205):

Estos couixcas y tlapanecas son unos que a uno solo le llaman couixcatl y tlapanécatl, y están poblados en Tepequacuico y Tlachimalacac, en la provincia de Chilapan, los cuales hablan lengua mexicana, y son ricos.

independence. Many of the papers had by then been destroyed by soldiers and others who had handled them (Mena 1923: 34-35). It also appears that several of the documents were dispersed, landing in the hands of various collectors. By 1823, the documents from the "Virreinato" had been transferred to the "Archivo de la Secretaría de Relaciones" of the Mexican government. From there, some may have gone to the newly founded Museum in Mexico City. By 1830, Aubin had arrived in Mexico, where he began to form a collection of Mexican antiquities, many of which he got from the Boturini collection by bribing the employees in charge. In 1848, Aubin left Mexico with all his papers, which he later sold to Goupil in France. However, the Map of Tepecoacuilco was still among the manuscripts of the Boturini collection left in Mexico. Many of these documents were eventually transferred to the Biblioteca Nacional of Mexico (op. cit., 38), and the map under study must have been among them. At present, however, no identification marks can be seen. In 1917, Mena (1917-18) began a catalogue of pictorial manuscripts deposited in the Biblioteca Nacional, and in *La colección arqueológica de Boturini*, this author (Mena 1923: 56) described the Map of Tepecoacuilco as "No. 11". However, he did not refer to all its features, and misread several of its glosses. At the time it was studied by Mena, the map must have been more or less in the same condition as it is today, since he describes it as a fragment, measuring 1.16 by 1.00 m.

In 1919, most of the former Boturini documents were transferred from the Library to the Museo Nacional de Arqueología in Mexico City. Recently, the Map of Tepecoacuilco was briefly described and illustrated by Glass (1964: 129, pl. 81) in his catalogue of the codices in the Museo Nacional de Antropología. This author (op. cit., 198) classifies it as cartographic. According to Glass (op. cit., 81) there exists an unpublished study of this map, which I have not had occasion to see.

The map as it exists today is incomplete. Large fragments have disappeared from the sides, and there are several holes in the remainder. This consists of three fragments of thin, nearly white *amate* paper (Lenz 1949: 162), glued on to a sheet of brown paper, resulting in an irregularly shaped sheet, which measures 1.13 by 1.02 m. The former measurement seems to represent the original dimension of the document, as part of the edges on both sides are undamaged. The original size of the other dimension cannot be ascertained, because on one side nothing of the edge is left (fig. 1). The document is apparently painted on one face only. As most of the other side is covered, it is not possible to see whether it bears any identification marks.

Fig. 1. The Map of Tepecoacuilco.

The manuscript as it appears at present is geographical. It bears a number of place signs and short texts in European script. The place names are all Nahuatl. The map represents a region in the eastern part of the State of Guerrero. It received its name from the village of Tepecoacuilco, which lies at a short distance to the southeast of the town Iguala (fig. 2). Tepecoacuilco may be represented by a partly destroyed place sign, and the village is referred to in several of the texts.

The elements of the map are outlined in black. They include place signs composed in the indigenous manner, as buildings similar to the calendrical sign of "House/Calli" topped by a qualifying sign or a "glyph" which symbolizes the name of the places. These buildings show little variation in size and form, and are obviously symbols rather than images of structures. They are depicted in side view and have flat roofs. One place is represented by a basic hill sign with qualifying features, another by a sign for a cave. One can also see a wide river connected with two narrower streams. The water is represented as a series of parallel lines interspersed with spirals and with small projections terminating in two concentric circles along the edges (fig. 1). The latter is a pre-Conquest convention for running water or water being poured.

A line of footprints painted in black, which may symbolize a road or some historical connections, links some of the places. The prints are drawn as the sole of the foot with short lines or dots symbolizing the toes.

Several of the features described above are coloured. This applies to the water and to the qualifying signs of the places, but colour plays a minor role. The colours used are white, red, pink, yellow, green and blue. Colour is applied within the linear boundaries of the features in even areas, and there seems to be no evidence of shading. Water is blue, the colours used for the qualifying signs are mainly those of the natural features which symbolize the names of the places.

Apart from these elements which appear largely indigenous in nature, the map also contains a number of glosses which supply the names of places in Nahuatl as well as other information written in Spanish. These were written in ink which has turned dark brown. The hand-writing seems to be of the sixteenth century. Parts of the annotations are now very faint and difficult to read, and some have been torn away. There are no obviously European features, such as churches, which in Colonial times came to replace the native house or temple. There is no indication of landscape, and a lot of space is left blank among the signs.

The map was not made to be viewed from only one point, and it is necessary to turn it in order to read all the glyphs and glosses. However,

if we compare it with a modern map, it becomes clear that the majority of the signs which remain are meant to be seen in such a manner that the upper edge of the document points towards the south. In order to make comparison with a modern map easier, I have therefore had to place the manuscript under study "upside down", so that its upper edge points to the north as in a modern map (figs. 1, 2). With our document placed in this manner, it becomes evident that the large river which runs across it from east to west must be the Rio Balsas or Mezcala, which traverses the eastern part of Guerrero, forms the border with Michoacán to the north and west, and empties into the Pacific Ocean. The river which joins the Balsas from the south must be the Rio Zopilote, that which comes from the north the Rio Tepecoacuilco (figs. 1, 2).

The southernmost feature of the map is a short text which reads:

aqui esta un çerrito // entre estas dos
estancias // qu [que] diz quiautepetle //

This means: "Here is a small hill between these two *estancias*, which is called Quiautepetl".

One of the *estancias* referred to may be that which follows on the map to the north. The second one has probably disappeared. I have not been able to find Quiautepetl (quiautl-rain, tepetl-hill) on a modern map.

To one side of the place glyph which follows is a gloss reading:

la estancia de . . . squab // çango junto a
chichihualco //

This means: "The *estancia* of . . . [is] close to Chichihualco."

Chichihualco is mentioned in 1569 as an *estancia* of Tepecoacuilco, situated twelve and a half leagues to the southwest of the *cabecera*. This place name also appears on present day maps, to the southwest of Tepecoacuilco and to the west of the Rio Zopilote, at a distance which roughly corresponds to that indicated above. It is possible that "... squabçango" may be Huitcuacingo, which is also referred to in the list of 1569 as an *estancia* of Tepecoacuilco, and it must have been situated quite close to Chichihualco.

The glyph for Chichihualco (chichiltic-red, hua-suffix indicating possession, co-suffix indicating location) is a red spiny plant placed on top of a house (fig. 3a).

The text which follows is placed next to a sign for "house", which is qualified by a flower (xochitl). The gloss says:

el pu° [pueblo] de Suchipala cabeçaera //
Atepequaquilco Suzeto // ay deste pu° a
estancia // y tierras de la de .uentez [?] //
dos leguas //

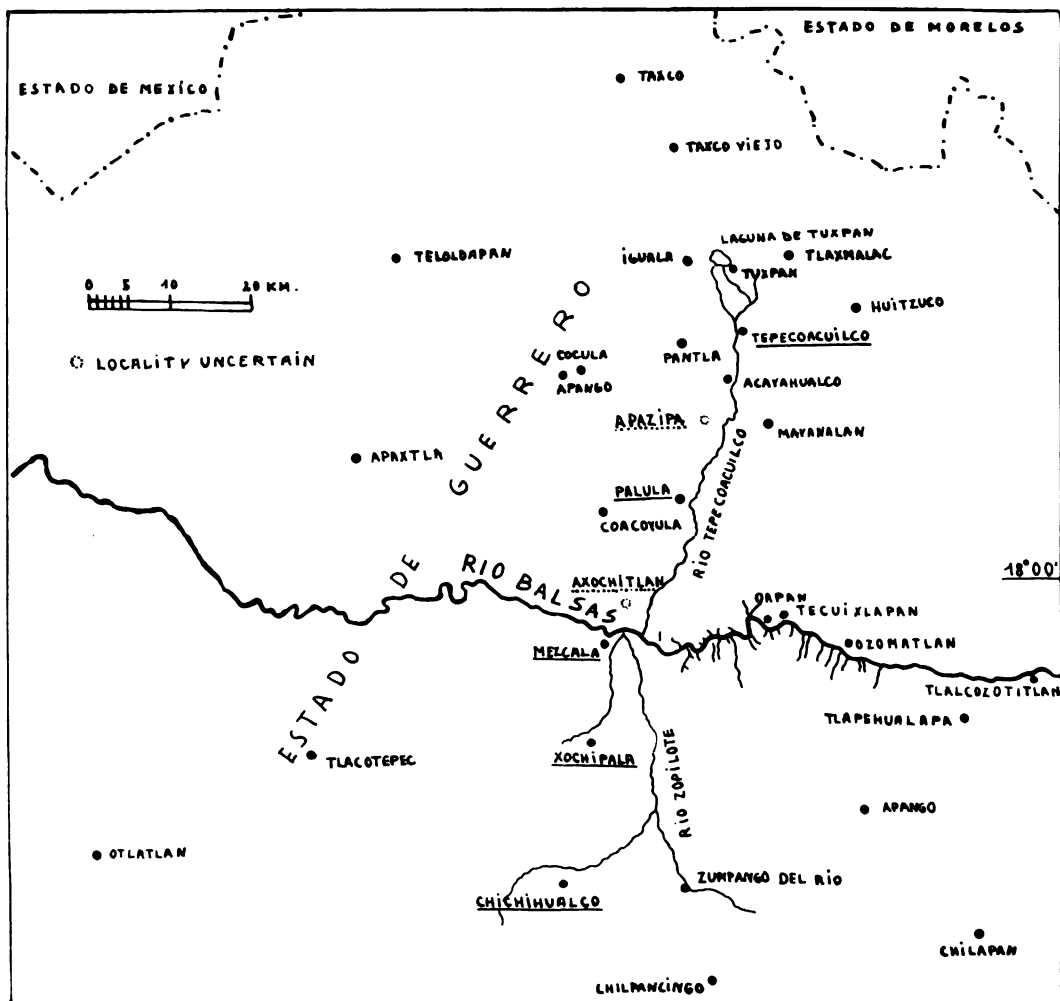

Fig. 2. Map of the Area of Tepecoaquilco.

This translates: "The village of Xochipala [is] subordinate to the *cabecera* of Tepecoaquilco. There are from this village to the *estancia* and lands of ... two leagues". To judge from the position of the words in this text, there is a slight possibility that Xochipala may also have been a *cabecera*, or in other words a "sub-*cabecera*" under the jurisdiction of Tepecoaquilco.

I have translated *sujeto* as "subordinate to". In colonial Mexico the term *sujeto* was used to designate a subordinate community, which owed tribute

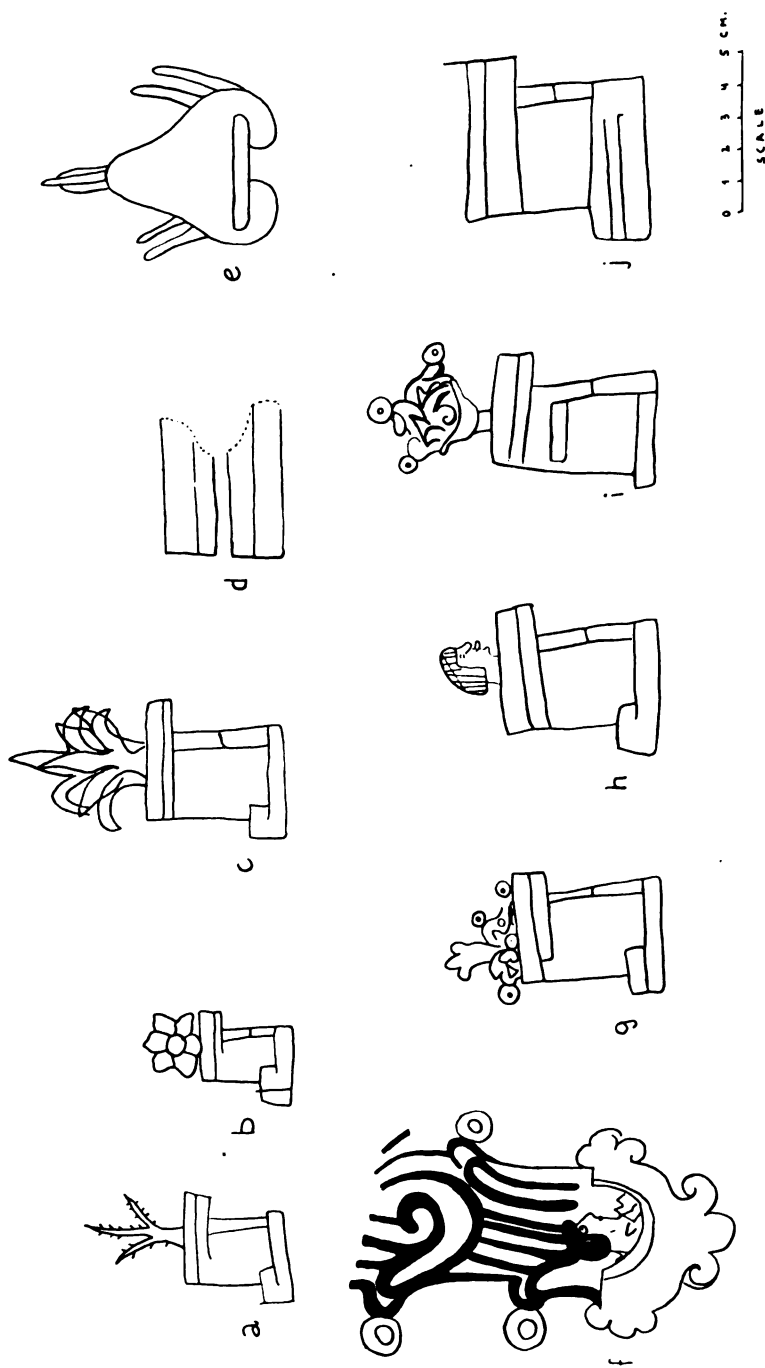

Fig. 3. Place Glyphs. a, Chichihualco. b, Xochipala. c, Mezcala. d, unidentified. e, unidentified. f, unidentified. g, Axochitlan. h, Palula. i, Apazipa. j, Tepecoacuilco (?).

and other services to the local Indian government officers of its *cabecera*, to the Spanish *encomendero* or the Crown.

In the above, "Suchipala" is referred to as a village. In the list from 1569, "Xuchipala" is included among the *estancias* of Tepecoacuilco, located ten leagues to the south of the *cabecera*. On the modern map used (fig. 2) one can see a place called Xochipala lying at a distance of about two leagues to the northeast of Chichihualco, and it is presumably the same place as that indicated on the codex and in the list of *estancias* of Tepecoacuilco. The distance from the next *estancia*, the name of which is uncertain, is two leagues. As indicated above, the name may be "fuentes", i.e. fountains or springs. Perhaps it is the place which follows, located close to the river, at roughly the distance mentioned.

The flower which symbolizes Xochipala is yellow with a red centre, placed on top of a sign for "house" (fig. 3b). According to Siméon (1963: 701), who cites Hernandez, *xochipalli* is "une herbe dont la feuille ressemble à celle de l'artémise et sert à teindre les étoffes en jaune rouge; couleur rouge".

The next place is situated close to the River Balsas, a little to the west of its junction with the Rio Zopilote. A gloss placed next to a place sign reads as follows:

la estancia de maxcala // questa . . . al Rio
Grande //

This means: "The *estancia* of Maxcala, which is (close to?) Rio Grande".

"Maxcala" is probably Mezcala, listed in 1569 as an *estancia* of Tepecoacuilco and located about seven leagues to the south of the principal town. "Rio Grande" is the Balsas River. On modern maps one can see a village called Mezcala in nearly the same location (fig. 2).

The glyph for Mezcala is a maguey plant (mexcalli), painted in green (fig. 3c).

Following the Rio Zopilote towards the south along its western bank one arrives at a place sign, which consists of two rectangles. Each rectangle is divided longitudinally in the middle and has one half painted red and the other white (fig. 3d). Mena (1923: 56) suggests that these are remains of the sign for "ollin" (movement), and that the place is Olinalá. Most of the legend placed above this sign is destroyed and one can only read "tlatlauq . . . de Vialtepe . . .", i.e. "red (tlatlauhqui?) . . . of Vialtepe . . .". I am unable to locate these places on modern maps. The reading of the text is also uncertain. A line of footprints unites this place with a cave on the other side of the river.

On the opposite side of the Rio Zopolote there is a hill sign with a red horizontal bar at its foot. The qualifying sign is a number of green and yellow sticks, thorns, rushes or reeds (fig. 3e). Above it is the following gloss in Nahuatl and Spanish:

çotlayo tzintlan mozonera [mojonera] // de
bapan y tepequaquilco //

The reading of “çotlayotzintlan” is uncertain. It may be the name of a place, which I am unable to locate, or “tzintlan” may mean “at the foot of” something, which I cannot identify. Consequently I must leave the translation as “. . . [is the] boundary between Vapan and Tepecoacuilco”. “Vapan” may be San Agustín Oapan, situated on the northern bank of the Rio Balsas. The text undoubtedly refers to the boundaries of the jurisdiction of Tepecoacuilco. In the “province of Tepecoacuilco” established by Barlow (1949: 15), this Oapan or Ohuapā is one of the towns on the eastern border. According to Barlow (op. cit., 15) it was situated not far from the border with the “province of Tlalcoçautitlan”. Mena (1923: 56), in his description of this map, reads the above mentioned legend as “atrás de la tierra colorada moxonera de tevapan y tepequaquilco”, but he does not give the text in Nahuatl for the words which he translated. He identifies the signs on the hill as *tlacotli* (sticks).

If we follow the Rio Balsas from Mezcala to the east, we arrive at a place where this river receives another tributary from the south. It may be one of several minor streams which run into the Balsas. However, to the person who painted the map, it must have been of some importance. It emanates from a cave, which is pinkish on the surface and red along the entrance. From the cave emerges a human head (fig. 3f). The owner is probably dead, as there is a black ring painted around one eye. Above the cave there is a gloss, but most of it has been torn away, and only “y tequitzcan” remains to be read. Above this, Rio Balsas must have continued eastwards to the edge of the map.

To the north of Mezcala, and to the west of the place where the Rio Tepecoacuilco joins the Balsas, is a gloss which reads as follows:

el pu° de asuchitlan // suzeto a tepequa //
quilco //

This means: “The village of Asuchitlan [Axochitlan] is subordinate to Tepecoacuilco”.

This village probably corresponds to an *estancia* of the same name, listed in 1569 as being five leagues to the south of Tepecoacuilco. I have not been able to locate this village or *estancia* on modern maps.

The glyph for Axochitlan (atl-water, xochitl-flower, tlan-in, above, near) is a sign for "house" topped by a sign for water painted in blue and a yellow flower (fig. 3g).

A little further to the north and still on the western side of the Rio Tepecoacuilco, next to a place glyph, there is a gloss which reads:

El pu° de palula suzeto a // tepecoacuilco //

This means: "The village of Palula [is] subordinate to Tepecoacuilco".

This village still exists under the same name in the place indicated (figs. 1, 2). In the source from 1569 is listed an *estancia* called Palula, located three and a half leagues to the south of Tepecoacuilco, which roughly corresponds to the location of the modern village as well as the place on the map under study. In the last century, Palula was referred to as the name of a *pueblo* as well as a *rancho* in the *municipio* of Tepecoacuilco.

The glyph for Palula is a human face with the tongue sticking out (fig. 3h). According to Molina (1944: 79), *paloa* means "gustar algún manjar [food, dish]", and Siméon (1963: 330) gives the same translation, which corresponds perfectly to the glyph shown on this map.

Further to the north, in the corner where the Rio Tepecoacuilco turns, there is a place sign with a gloss which reads as follows:

la estancia de apacy // pa suzeto a tepe //
quaquylco //

This means: "The *estancia* of Apazipa [is] subordinate to Tepecoacuilco".

The glyph is a building qualified by a vessel (*apaztli*) with a sign for water (*atl*) inside it (fig. 3i). This Apazipa could be identical with an *estancia* called "Azapam", which according to the source from 1569 was located two leagues to the southwest of Tepecoacuilco. "Apazapa" also occurs as the name of a *rancho*, subject to Tepecoacuilco, according to a source from the last century (Diccionario geográfico 1890, V: 286). I do not think that this place can be identical with the village of Apaxtla, which is situated much further to the west than "Apazipa" seems to be. The latter I have not found on any modern maps.

The last place on the map is symbolized by a building, but the glyph and any legend which may have been connected with it have disappeared (fig. 3j). Immediately to the northwest of this building one can see remains of a feature painted in blue. A curved black line may represent the remains of a symbol for moving water. If not, this blue-painted area may still symbolize a lagoon or a lake, which in pre-Hispanic documents is represented with a smooth upper surface. A line of footprints leads from the "house" towards Chichihualco. Another probably leads towards the west.

To judge by the relative distance between the other places on the map and comparing its location to places on a modern map of this part of Guerrero, it seems most likely that the "house" in question represents the village of Tepecoacuilco, which is situated on the eastern bank of the river of the same name.

A glyph for this village is known from other sources, namely on page fifteen of the *Matricula de Tributos* and on folio 37-recto of the *Codex Mendocino*. It consists of a hill sign topped by a human head with black paint. According to Orozco y Berra (Peñafiel 1885: 188), this glyph symbolizes *tepetl*-hill, *cuaitl*-head, *cuilia*-paint and -co, i.e. Tepecoacuilco. Peñafiel (op. cit., 188) thinks that the head is the ethnic mark of the Coahuixca, who lived in Tepecoacuilco according to Sahagún (1961: 187).

Conclusions

To judge by the contents of that part of the map which is extant, I think we may safely conclude that the complete manuscript represented a territory under the jurisdiction of the *cabecera* of Tepecoacuilco. It is difficult to decide whether this jurisdiction was political, economic or religious in nature, or whether it comprised all of these aspects.

The presence of native conventions in a largely native style is evidence that the artist had knowledge of the hieroglyphic tradition.

To judge from the pre-Hispanic manuscripts which exist, it appears that geographic elements were drawn as formalized signs, that is to say quite differently from many colonial maps drawn under European influence where these elements became images, shown in a manner similar to European landscape-painting. In its use of symbols, this map is also, of course, very similar to modern maps. Its most "naturalistic" feature is probably the River Balsas and its two tributaries, although the manner in which the moving water is represented is native.

When the places on the Map of Tepecoacuilco are checked against modern maps, the relationships between them are accurate. The distances also are fairly correct when tried against a measured scale. This is not generally considered a pre-Conquest characteristic.

Cartography must have been highly developed in ancient Mexico. We know, for example, that Moctezuma gave Cortés a map, which the Spaniards found very accurate (Díaz del Castillo 1960, I: 334; Lorenzana 1770: 91). Map making continued into colonial times with changes appearing gradually under the influence of the Spaniards. There are no purely geographical manuscripts left from the pre-Hispanic epoch. Maps like those of the

Historia Tolteca-Chichimeca are assumed to be drawn according to a native pattern, with place signs closely interspersed, forming a border around the outer edges of each page, without regard to the fact that the area shown may not have been rectangular. The map under study does not seem to fall into this class. Another tradition seems to have been to paint maps in a circular pattern like the *Mapa de Teozacoalco*. Torquemada (1943, II: 547) supplies some information on native maps, probably based on evidence from people in or near the Valley of Mexico. The maps he refers to are survey maps, showing the boundaries of a *pueblo* and the different kinds of land within it (op. cit., 546):

y para escusar confusión en el conocimiento de estas Tierras, las tenían pintadas, en grandes lienços; de tal manera, que las Tierras de los Calpules, estaban pintadas, con color amarillo claro, y las de los principales con vn color encarnado; y las Tierras de la recamera del Rei, con color colorado, mui encendido, y asi con estos colores, en abriendo qualquier pintura se veia todo el Pueblo, y sus Terminos, y limites, y se entendia cuias eran, y en que parte estaban, que era vna curiosidad mui grande.

The Map of Tepecoacuilco is not the only codex which we possess from Guerrero. There is, for instance, a whole group of colonial pictorial manuscripts from the region of Tlapa or the Tlapanec zone in the southeastern part of the State: the *Códices de Azoyú*; the *Lienzo de Tlapa*; the *Códice Humboldt No. 1*; the *Lienzo de Aztactepic y Zitlaltepec*; the *Códice de Cualac*; and the *Códice de "Veinte Mazorcas"*. These show a considerable amount of historical activity, give information on tribute, rulers and so forth; in other words are different in character from the manuscript under study. The *Códice de Nochtepec*, from the region to the north of Tepecoacuilco, is also a map. It shows rivers drawn in a manner similar to those of the codex studied here. Its place glyphs are based on the hill sign, consist of a qualifying sign only, or take the form of buildings, which are not like the sign for "Calli/House" used in the Map of Tepecoacuilco. Furthermore, the *Códice de Nochtepec* also depicts people, and contains what are thought to be references to wars (Barlow 1948b: 186).

The Map of Tepecoacuilco cannot be dated with precision, but undoubtedly it was painted after 1519. It could be either a copy of a pre-Conquest map with some changes, or a relatively early post-Conquest document, that is to say drawn up in the sixteenth century. It is interesting to note that the colour in which the pictures are outlined has remained black, whereas that of the glosses is brown, showing that two different kinds of

colouring were used. This may mean that another hand, perhaps Spanish, added the glosses at a later date. On the other hand, one can of course not be absolutely certain that the craftsman who painted the pictures—presumably an Indian—might not himself have learnt to write in European script and added the legends with a different kind of ink.

As the complete map probably showed a territory which was under the jurisdiction of Tepecoacuilco at some unknown period in pre- or post-Hispanic times, it may have been intended for use as a legal document, like many other colonial maps. It could have been used in a lawsuit, as evidence of a claim to land, and the glosses added to the painting to make it understood by the Spaniards. It is also possible that it formed part of one of the *Relaciones*, which were made by order of Philip the Second, and of which many specimens with maps have been preserved.

What then is the area which this map recorded?

According to the curate of Tepecoacuilco, in 1569 the authority of this *cabecera* extended for an enormous distance. Two of its *estancias*—Camoxibtla and Ixtelotlan—were located about seventeen and fifteen leagues to the west, that is to say over a hundred kilometers, if we use the league of 6.368 km. To the south and southwest it had *estancias* as much as ten and twelve and a half leagues distant. Its extension to the north and east was more restricted. It is of course possible that Tepecoacuilco did not govern an integral territory, and that the *estancias* mentioned were interspersed by areas belonging to other *cabeceras*, or that some of the distances recorded are inaccurate. As mentioned above, however, the distances listed for the places which also appears on the document under study are roughly correct. According to Gibson (1964: 101–102), the Indian *cabeceras* would normally become *cabeceras de doctrina* and the subordinate communities *visitas*. If the existing *cabeceras* were thought to be too large for ecclesiastical purposes, outlying *estancias* might be assigned to other *cabeceras*. Had alien *estancias* come under the ecclesiastical jurisdiction of Tepecoacuilco, one would expect these to have been referred to as *visitas* rather than *estancias*.

The extension to the west of the “province of Tepecoacuilco” as established by Barlow (1949: 15–20) was some seventy kilometers, that is to say about the size of the jurisdiction of Tepecoacuilco as defined in 1569, if the distances recorded in the latter source are correct, and if we use the league of 4.179 km. Using a league of 3.894 km (“legua de posta”), we still arrive at the west of Teloloapan. This may well be exaggerated, and the curate mistaken.

As the Map of Tepecoacuilco is incomplete, the full extent of the area

it covered remains unknown. Its southern borders probably did not extend far beyond Chichihualco. The eastern borders I have not been able to locate, but they do not seem to be placed at any great distance from the Rio Zopilote. Likewise, the northern frontiers probably did not extend far to the north of Tepecoacuilco, where a partly undamaged edge shows the end. It is the western borders which are the most problematic. As these are completely unknown, it could be that the area recorded on the map was much smaller than that referred to above. It might have been similar in extension to the jurisdiction of the *municipio* of Tepecoacuilco as it was in the last century, when the boundaries were as follows (Apéndice al Diccionario Universal 1856, III: 537): To the north it bordered with Taxco, to the east with Huitzuco, to the south with Apango and Zumpango del Rio and to the west with Teloloapan, Cocula and Iguala.

This territory included the villages of Mayanalan, Coacoyula (Guauhcoyula, an *estancia* in 1569), Palula and Tuxpan. Furthermore it had three *haciendas* of which only Acayahualco was referred to in 1569, as well as several *ranchos*. Of the latter only Palula (?), Apazapa and Atzala were listed in the sixteenth century source cited in this work.

Further discussion of these problems would be fruitless. Unless the missing parts of the map are found or better documentary sources become available, these and other questions touched upon remain open.

The purpose of this paper is to present a description of a little-known pictorial manuscript from the State of Guerrero. It is not a document of major importance, but is one more to add to the few manuscripts with glyphs which survive from the same epoch. The Map of Tepecoacuilco should be of some value to those scholars interested in indigenous cartography done in the villages of Mexico in the early colonial period.

Bibliography

Apéndice al diccionario

- 1856 "Apéndice al diccionario universal de historia y geografía", vol. III. Recogidos por Manuel Orozco y Berra. México.

ARMILLAS, PEDRO

- 1948 "Arqueología del occidente de Guerrero". *El occidente de México*, (Sociedad Mexicana de Antropología), pp. 74-76, México.

BARLOW, ROBERT H.

- 1948a "Tres complejos de cerámica del norte del Rio Balsas". *El occidente de México*, (Sociedad Mexicana de Antropología), pp. 91-94, México.
- 1948b "Apuntes para la historia antigua de Guerrero". *El occidente de México*, (Sociedad Mexicana de Antropología), pp. 181-190, México.

- 1949 *The Extent of the Empire of the Culhua Mexica*, (Ibero-Americana, 28), Berkeley.
- 1961 "El palimpsesto de veinte mazorcas". *Revista Mexicana de Estudios Antropológicos*, vol. XVII, pp. 99-110, México.
- CASO, ALFONSO
- 1943 "The Códices of Azoyú". *Dyn*, vol. 1, nos. 4-5, pp. 3-6, Coyoacán.
- 1949 "El mapa de Teozacoalco". *Cuadernos Americanos*, Sobretiro al XXXIX Congreso Internacional de Americanistas, New York; México.
- COVARRÚBIAS, MIGUEL
- 1948 "Tipología de la industria de piedra tallada y pulida de la cuenca del Río Mezcala". *El occidente de México*, (Sociedad Mexicana de Antropología), pp. 86-90, México.
- 1957 *Indian Art of Mexico and Central America*. New York.
- Descripción del obispado
- 1897 *Descripción del obispado de México hecha en 1570 y otros documentos*. Luís García Pimentel, ed. México.
- Díaz del Castillo, Bernal
- 1960 *Historia verdadera de la conquista de la Nueva España*, vol. I. México.
- Diccionario enciclopédico
- 1892 *Diccionario enciclopédico Hispano-Americano de literatura, ciencias y artes*, vol. XI. Barcelona.
- Documentos
- 1936 "Documentos relativos a D. Lorenzo Boturini Benaduci". *Boletín del Archivo General de la Nación*, vol. VII, pp. 5-45, 229, 255, 565-595, México.
- GIBSON, CHARLES
- 1964 *The Aztecs under Spanish Rule*. Stanford.
- GLASS, JOHN B.
- 1964 *Catálogo de la colección de códices*, (Museo Nacional de Antropología, Instituto Nacional de Antropología e Historia), México.
- Historia Tolteca-Chichimeca
- 1947 *Historia Tolteca-Chichimeca: Anales de Quauhtinchan*. Versión preparada y anotada por Heinrich Berlin en colaboración con Silvia Rendon; prólogo de Paul Kirchhoff. Fuentes para la historia de México, I. México.
- LENZ, HANS
- 1949 "Las fibras y las plantas del papel indígena mexicano". *Cuadernos Americanos*, año 8, vol. 45, no. 3, pp. 157-169, México.
- LISTER, ROBERT H.
- 1948 "An Archaeological Survey of the Region about Teloloapan, Guerrero". *El occidente de México*, (Sociedad Mexicana de Antropología), pp. 107-122, México.
- LORENZANA, FRANCISCO ANTONIO (ed.)
- 1770 *Historia de Nueva España escrita por su esclarecido conquistador Hernán Cortés, aumentada con otros documentos, y notas*. México.
- MENA, RAMÓN
- 1917-18 "La colección arqueológica de Boturini. Ejemplares desconocidos existentes en la Biblioteca Nacional". *Boletín de la Biblioteca Nacional de México*, vol. XII, pp. 85-104, 151-157, 223-236, México.

- 1923 "La colección arqueológica de Boturini. Ejemplares desconocidos existentes en la Biblioteca Nacional". *Anales del Museo Nacional de Arqueología, Historia y Etnografía*, cuarta época, vol. II, no. 1, pp. 35-70, México.
- MOEDANO KOER, HUGO
- 1948 "Breve noticia sobre la zona de Oztotitlan, Guerrero". *El occidente de México*, (Sociedad Mexicana de Antropología), pp. 105-106, México.
- MOLINA, FRAY ALONSO DE
- 1944 *Vocabulario en lengua Castellana y Mexicana*. Obra impresa en México por Antonio de Spinola en 1571, y ahora editada en facsimil. Colección de incunables americanos siglo XVI, 4, Madrid.
- MULLER, E. FLORENCIA JACOBS
- 1958 *El códice de Cualac*. Instituto Nacional de Antropología e Historia. México.
- PASO Y TRONCOSO, FRANCISCO DEL (ed.)
- 1905-06 *Papeles de Nueva España*. Segunda Serie. Geografía y Estadística. Madrid, 7 vols.
- PEÑAFIEL, ANTONIO
- 1885 Nombres geográficos de México. México.
- SAHAGÚN, FRAY BERNARDINO DE
- 1956 *Historia general de las cosas de Nueva España*, vol. III. México.
- 1961 *General History of the Things of New Spain: Florentine Codex*, trans. Charles Elliot Dibble and Arthur J. O. Anderson. Monographs of the School of American Research, no. 14, part XI, Santa Fe.
- SIMÉON, REMI
- 1963 *Dictionnaire de la langue Nahuatl ou Mexicaine*. Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz, Austria.
- SIMONS, BENTE BITTMANN
- 1968 The Lienzo of Aztactepepec and Zitlaltepec. Unpublished manuscript.
- SIMPSON, LESLEY BIRD
- 1952 *Exploitation of Land in Central Mexico in the Sixteenth Century*, (Ibero-Americana, 36), Berkeley.
- TORQUEMADA, FRAY JUAN DE
- 1943 *Monarquía Indiana*. Editorial Salvador Chavez Hayhoe, México, 3 vols.
- TOSCANO, SALVADOR
- 1943 "Los códices Tlapanecas de Azoyú". *Cuadernos Americanos*, año 2, vol. X, no. 4, pp. 127-136, México.
- WEITLANER, R. J.
- 1948 "Exploración arqueológica en Guerrero". *El occidente de México*, Sociedad Mexicana de Antropología), pp. 78-85, México.

INFORME ARQUEOLOGICO SOBRE UNA MUESTRA DE POSIBLE NARCOTICO, DEL SITIO PATILLOS-1 (PROVINCIA DE TARAPACA, NORTE DE CHILE)*

Por

Lautaro Núñez A.¹

Con notas adicionales
de
S. Henry Wassén y Björn Lünings²

Antecedentes Generales:

Al realizar el inventario de la colección arqueológica "Ancker Nielsen"³ ubicamos el contexto cultural de una tumba excavada en el sitio Patillos-1, situado en la costa sur del puerto de Iquique (Provincia de Tarapacá). Nielsen conservó el contenido completo de la tumba, y al parecer no revisó posteriormente los elementos que presentaba; esto se demuestra por la existencia de una bolsa que permanecía sellada por una cuerda, y que al abrirla se registró entre otros materiales, una tableta de madera para insuflar narcótico, asociada a un paño textil en forma de pequeña bolsa que contenía los restos vegetales considerados como posibles narcóticos. Este hecho ofrecía perspectivas importantes para un análisis adecuado de acuerdo a la problemática que presentan las tabletas de insuflación, a través de algunos estudios que hemos publicado al respecto: De acuerdo a las conversaciones que sostuvimos con el Dr. S. H. Wassén en el Congreso

* *Reconocimiento.* La edición de la presente obra en el volumen "Arstryck 1967-1968" del Museo Etnográfico de Gotemburgo, Suecia, se hace con la ayuda económica de la *Fundación Científica de Wilhelm y Martina Lundgren*, Gotemburgo. S. Henry Wassén, editor.

¹ Director del Depto. de Arqueología y Museos, Universidad de Chile, Antofagasta, Chile.

² Del Museo Etnográfico de Gotemburgo y del Depto. de Química Orgánica de la Universidad de Estocolmo respectivamente.

³ Ancker Nielsen, fue un ciudadano danés, de profesión farmacéutico, radicado en Iquique. Sus investigaciones arqueológicas zonales lo demostraron como un aficionado de extraordinario rigor científico. Los objetos por él excavados fueron registrados de acuerdo a los procedimientos más modernos, manteniendo siempre el contexto cultural de cada tumba sin mezclas de ninguna naturaleza. A raíz de su muerte su colección fue adquirida por la Ilustre Municipalidad de Iquique. En el año 1966 fundamos el Museo Arqueológico de Iquique de la Universidad de Chile con los aportes de nuestras excavaciones y de esta colección.

de Americanistas de Mar del Plata, consideramos enviarle esta muestra como un aporte a sus investigaciones que realiza en esta especialidad.

Contexto Cultural de la Tumba de Patillos-1:

Pieza No. 1809: Cuerpo evidente de un perro de escasa edad (no estudiado).

Pieza No. 1810: Bolsa textil rectangular elaborada en telar, con lana de auquénido. Una trama de hilos teñidos dá una decoración listada. Función: Generalmente contienen productos agrícola (V. gr. maíz), restos alimenticios, coca, etc.

Pieza No. 1811: Cuchillo de lasca de cuarzo con finos retoques en todos sus lados, con énfasis en el trabajo monofacial (Ver lámina III, fig. 1). Función: Instrumento lítico para cortar.

Pieza No. 1812: Fragmento de cuero de lobo de mar, no curtido, con el interior cubierto de pintura roja. Función: Elemento de culto (?).

Pieza No. 1813: Paño textil que contiene dos conchas de cholgas. Función: Las conchas son utilizadas como pequeños depósitos para pinturas y comidas.

Pieza No. 1814: Fragmento de camión de lana gruesa con listados teñidos alternados; termina con flecos colgantes. Función: Es un camión que cubre desde los hombros hasta las rodillas dejando libre tres aberturas, dos pequeñas para la salida de los brazos y una mayor para la salida de la cabeza.

Pieza No. 1815: Cabecera de arpón de madera, sin la punta lítica. (Ver lámina III, fig. 2). Función: Es un penetrador empleado en la caza mayor, (peces mayores, lobo de mar, etc.) desconectable del asta o propulsor.

Pieza No. 1816: Fragmento de bolsa elaborada a telar con adornos listados. Función: Esta bolsa contenía las siguientes piezas: No. 1821, 1817, 1811, 1822, 1818, 1820.

Pieza No. 1817: Tableta de madera para insuflar narcótico. En la parte superior del receptáculo presente el tallado de un personaje o "shaman", de pie, provisto de un sombrero decorado y un cubrenuca que posee una incrustación de malaquita de cobre. Hacia la cintura se destaca el tallado de un cinturón ancho o faja decorada. La mano derecha toma un hacha enmangada de un filo, la mano izquierda sujeta una cabeza — trofeo colocada en la zona pectoral junto al mentón del personaje. El rostro del tallado antropomorfo ofrece una forma saliente como un hocico de felino o zorro, lo cual siempre se ha interpretado por el uso de máscaras. La tableta ha sido elaborada en madera de algarrobo (*Prosopis*). Función: Esta tableta se utilizó para la insuflación de narcóticos, con utilización

de un tubo (vía nasal). Representa el personaje principal o "shaman" que oficiaba ceremonias con prácticas de cercenamiento de cabezas, (sacrificios humanos), generalmente con máscaras felinas o de algún mamífero de carácter ritual, accionado bajo el efecto de la narcotización. (Ver lámina I, figs. 1, 2, 3).

Pieza No. 1818: Bellones de lana de auquérido. Función: Materia prima para tejidos a telar.

Pieza No. 1819: Adornos colgantes de lana teñida elaborados desde protúberos envueltos sobre semillas de algodón. Función: Adornos colgantes para camisones, fajas, collares enrollados en el cuello o en los tobillos.

Pieza No. 1820: Fragmento de paño color café natural con forma de bolsa, atada con un cordelillo para asegurar el contenido. (Ver lámina II, fig. 3). Función: Guardaba los restos vegetales que fueron remitidos al Dr. Wassén como un posible narcótico prehispánico asociado a las prácticas de insuflación.

Pieza No. 1821: Bolsa textil con diseños polícromos. Función: Sin contenido. (Ver lámina II, fig. 1).

Pieza No. 1822: Bolsa de cuero curtido con plegamientos muy consolidados. (Ver lámina II, fig. 2). Función: Sin contenido.

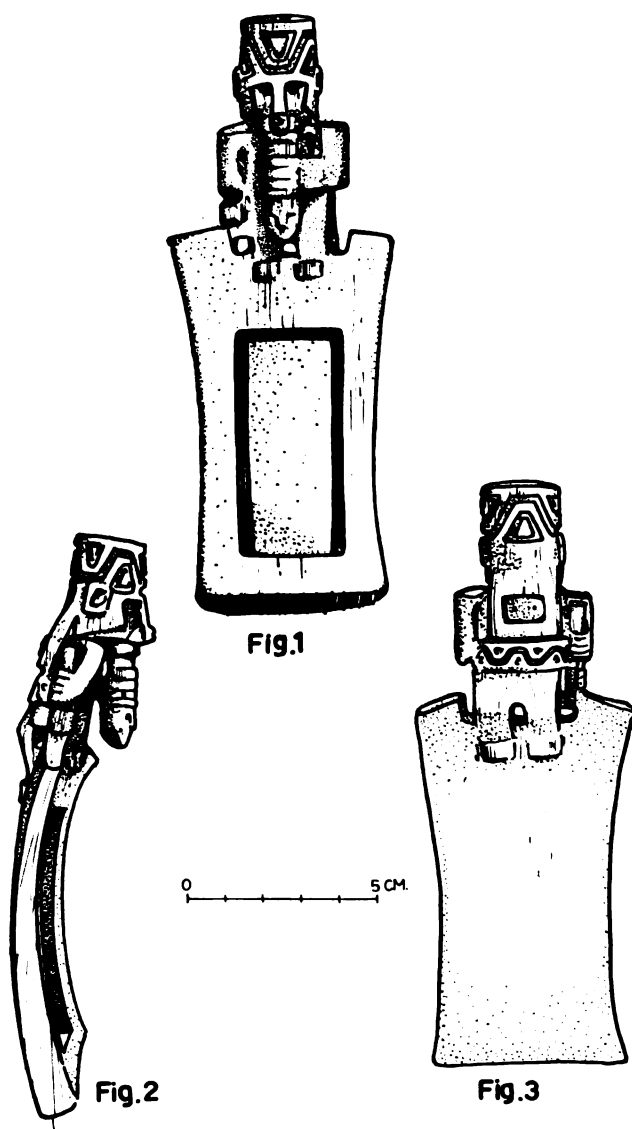
Antecedentes Generales del Sitio Patillos-1:

El yacimiento arqueológico fue excavado inicialmente por A. Nielsen, quien obtuvo varios contextos culturales de diversas tumbas ubicadas en el sitio. Estos materiales demuestran que los grupos humanos estaban en conocimiento de la cerámica y de productos agrícolas, aunque su dedicación básica era la explotación del mar. Posteriormente R. Schaedel (1957) realizó un estudio general del sitio.

Nuestras recientes investigaciones, nos permitieron obtener un abundante material cultural de la superficie del sitio, originados por remociones de tumbas o por afloramientos de algunas de ellas. También excavamos tres tumbas para verificar algunos datos contextuales. Con toda esta información general puede precisarse las características culturales básicas de este sitio:

a) Corresponde a un complejo cultural que conoció la agricultura (alimentación) por medio de contactos con la producción permanente en valles y oasis ubicados inmediatamente al interior de la costa. Especialmente con el oasis San Andrés de Pica que presenta un complejo de agricultores preincaicos con un fechado radiocarbónico de 1000 años D.C.

b) En consecuencia, este yacimiento presenta elementos culturales procedentes de estos centros agrícolas, como por ejemplo el uso de grandes

Lam. I.

Fig.1

Fig.2

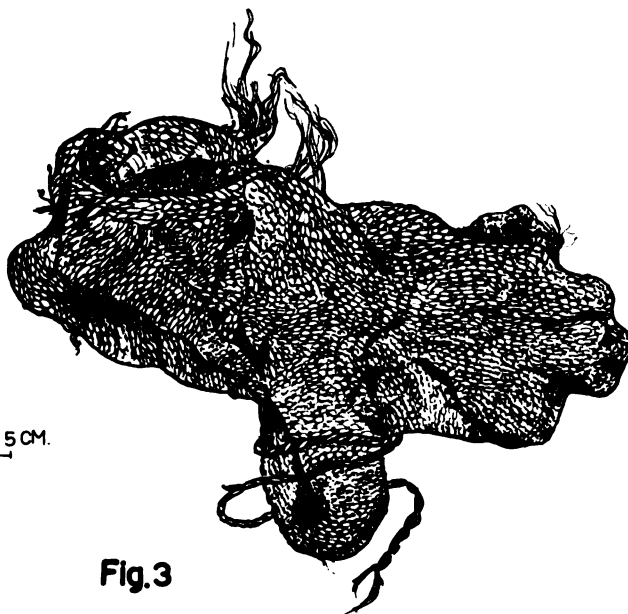
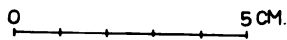

Fig.3

Lam. II.

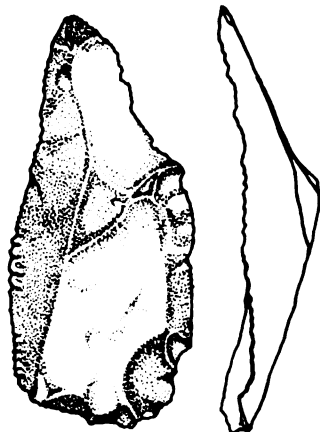

Fig.1

Fig.2

Lam. III.

tiestos cerámicos con formas de cántaros de bases cónicas sin aplicación de pinturas, muy populares en el oasis antes mencionado.

c) También hay evidencias de elementos culturales algo más tempranos relacionados a la cultura Tiahuanaco, vinculados a influencias de tipo altiplánico, difundidas desde la actual región boliviana. Un caso ejemplar se presenta en los diseños del tejido polícromo, (ver lámina II, fig. 1), y de las tabletas con el diseño del personaje “sacrificador”.

d) Una síntesis de conjunto demuestra que la ocupación de Patillos-1 a pesar de la información selectiva que entrega el cementerio, había alcanzado un grado de desarrollo bastante considerable en una etapa claramente preinca. Estos avances se explican por el conocimiento de: metalurgia del cobre, textilería a telar, cestería de fibras vegetales, manufacturas de concha, madera y cuero curtido, usos de calabazas, cordelería, implementos líticos para la caza marítima, uso de cuchillos, arcos y flechas, esteras de fibra vegetal, tejidos monocromos y policromos, grandes cántaros para agua, cerámica en miniatura, existencia del perro y de auquénidos, etc. Los cuerpos humanos eran sepultados envueltos en sus propios camisones a modo de fardos funerarios, dispuestos en posición genuflexa.

Estos antecedentes permiten determinar que la muestra de narcótico pertenece a un contexto cultural contemporáneo a las prácticas agrícolas con uso de cerámica, en un momento de notable explotación marítima, con un variado instrumental. Parece que los primeros grupos fueron portadores de ciertas ideas cülticas Tiahuanacoides, a través de la difusión de las prácticas de insuflación de narcóticos con tubos y tabletas. El tema antropomorfo que hemos representado (ver lámina I, fig. 1, 2, 3) corresponde a un diseño cotradicional andino, denominado "sacrificador", de amplia distribución entre culturas y complejos de la región andina (Núñez, 1964). Este rasgo cultural es muy frecuente en el Complejo San Pedro de Atacama con iguales atributos formales, asociados también a rasgos Tiahuanacoides los cuales se habrían difundido desde las altas regiones de adaptación andina hacia la costa inmediata.

Parece muy seguro que este yacimiento logró constituir un complejo cultural a base de otros contactos operados especialmente con los agricultores preincaicos del Complejo de Pica, separado por 120 Kms. de distancia estéril. Entre los años 1200-1400 años D.C., inmediatamente antes del advenimiento del horizonte incaico, las prácticas de insuflación disminuyeron considerablemente. Sabemos que en Pica, para el tiempo que antes hemos señalado, la frecuencia de elementos de insuflación a través de 200 tumbas excavadas es mínima. No guarda relación con la alta frecuencia de estos implementos en los complejos del río Loa y San Pedro de Atacama, contemporáneos a la expansión de Tiahuanaco, fechada entre los 700 a 1000 años D.C. (C. P. Sangines, 1961).

El yacimiento Patillos-1 puede ubicarse temporalmente por el método comparativo entre los 700 años D.C. hacia los 1450 años D.C. (influencia incaica). En los primeros siglos de esta escala de tiempo debió difundirse por la costa las prácticas de insuflación con tabletas que representan el personaje sacrificador. La ausencia de un fechado para el sitio específico

no nos permite una apreciación más justa. Pero parece interesante señalar que estas prácticas insuflatorias a base de la muestra analizada se sitúan dentro del horizonte Tiahuanaco, y con menor frecuencia persistirán hasta el horizonte incaico.

Bibliografía

- L. NÚÑEZ A.
1964 "El Sacrificador, un elemento cotradicional andino". Noticiario mensual. Museo Nacional de Historia Natural, No 96. Santiago, Chile.
1963 "Problemas en torno a la tableta de rape". Congreso de Arqueología Internacional en San Pedro de Atacama. Universidad del Norte. Chile.
- C. PONCE SANGINES
1961 "Breve comentario acerca de los fechados radiocarbónicos de Bolivia". Encuentro Arqueológico Internacional de Arica. Chile.
- R. SCHAEDEL
1957 "Arqueología Chilena". Centro de Estudios Antropológicos. Universidad de Chile. Santiago, Chile.

Notas

1. *Problems in Analyzing Indian Snuffs*

by *S. Henry Wassén* (Gothenburg Ethnographic Museum, Göteborg, Sweden).

The manuscript by my friend and colleague Dr. Lautaro Núñez A. in Antofagasta, Chile, was received in July 1968. It has thanks to a grant-in-aid from the *Wilhelm and Martina Lundgren's Scientific Foundation* in Göteborg been possible to place his paper in the volume "Etnografiska Museet, Göteborg, Årstryck 1967-1968".

Three samples marked P. (for *pieza*) 1820, 1822 and 2300 were gratefully received from Dr. Lautaro Núñez A. with a letter from him of October 7, 1966. These samples were when received immediately forwarded to Professor Bo Holmstedt, M.D., Head of Department of Toxicology, Karolinska Institutet, Stockholm, Sweden, for analysis. Unfortunately the small box in which the material was packed had been crushed in the mail from Chile to Sweden, so that the experts at the Caroline Institute got a most limited supply of the material.

The samples mentioned here as well as some others originating from archaeological investigations in Chile only produced negative results when analyzed.

Between 20 and 850 mg of each sample were extracted with metanol, and a fraction which would contain the alkaloids possibly present was prepared using conventional techniques. The components of this fraction, and those of a sample of the original methanol extract, were separated with thin layer chromatography; and Dragendorff's reagent, Ehrlich's indole reagent, and a reagent containing iodoplatinate were used for the development of spots. *No positive reaction was found.*

As an addition to the reported negative results Dr. Eskil Hultin at the Institute of Organic Chemistry and Biochemistry, University of Stockholm, has had the kindness to supply the following comments on the possibility to decide by chemical analysis whether or not ancient snuff material originally contained psycho-active alkaloids:

"The alkaloids of primary interest would be those belonging to the indole group. These alkaloids are fairly sensitive to deterioration, and especially so if they occur in a powdered preparation and have not been stored under particularly favourable conditions.

The analysis of deterioration products of indole alkaloids has not hitherto attracted so much interest that methods have been worked out by which one may find out from deterioration products in an old preparation which alkaloids, if any, were once present.

In regular analysis for alkaloids, the quarternary alkaloids (which cannot be separated from other components of a sample as easily as the tertiary alkaloids can be separated) are very often disregarded, and consequently the present knowledge of this group of alkaloids is much less developed than the knowledge of tertiary alkaloids. It is possible that at least some quarternary alkaloids do not deteriorate in the same way or as easily as do the tertiary alkaloids.

Considering this, it is not surprising that regular tests for alkaloids in old snuff material may give negative results; the conclusion is that methods at present available do not permit any definite conclusion whether or not the material originally contained indole alkaloids.

It may be added here that a satisfactory answer to some ethnological questions may possibly be obtained from analyses for accessory substances which are fairly stable chemically and whose presence and absence is closely related to that of the substances of primary interest.

Once the need for special chemical methods for the study of the composition of archaeological snuff material has come up, it can be expected that with time new and suitable methods will be developed, provided the material in question is collected and properly preserved, preferably over dry inert gas in sealed glass tubes, and thus saved for future investigations." (Letter from Stockholm of October 29, 1968).

On May 21, 1969, a conference was held at the Institute of Organic Chemistry of the University of Stockholm on the analysis of archaeological and pharmacological preparations of snuffs etc. The participants, Drs Stig Agurell, Eskil Hultin, Jan-Erik Lindgren, Björn Lünig and S. Henry

Wassén, agreed that it is important for future scientific work on archaeological preparations that such material is collected, and that it is done in a way which is favourable for future analysis. On the request and behalf of the conference, Dr. Björn Luning, D. Sc., Docent of Organic Chemistry, University of Stockholm, has suggested the procedure expressed in his "Note on the Identification of Indian Snuffs". Further advice and assistance on how to collect, store and preserve material in a way which is not detrimental for future chemical and pharmacognostic investigations may be obtained from either Dr. E. Hultin or Dr. B. Luning, Department of Chemistry, University of Stockholm, Stockholm, Sweden. As a representative for the curious anthropologists it is my hope that after due consideration some positive ideas may result for the benefit of future analyses of with archaeologically found snuffing paraphernalia associated powder from Chile as well as Peru which both, due to the climatic conditions, should offer good possibilities for such findings and consequent analyses.

2. Note on the Identification of Indian Snuffs

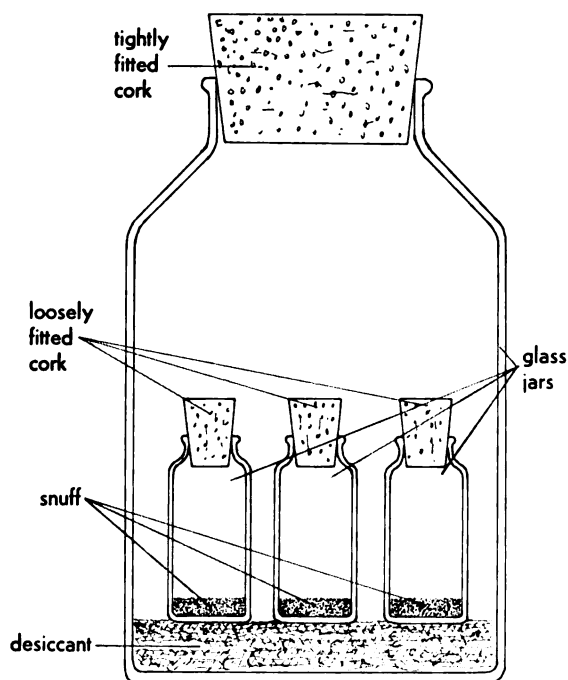
by *Björn Luning* (Department of Organic Chemistry, University of Stockholm). — With a translation into Spanish.

Archaeological Indian snuffs which are found in certain dry regions of South America may as well as other archaeological finds be of diagnostic value in revealing the trade ways and migrations. The origin and source are good characteristics of the many kinds of snuffs known and an analysis of these may be feasible and of great importance.

The powders may be divided into two groups, those which consist of finely ground parts of seeds or other kinds of plant material, and those which consist of dried concoctions or extracts of plant parts.

An analysis of such a snuff would have to start with a microscopic survey of possibly identifiable plant cells which directly may reveal the original plant species.

If no cells or cell aggregates are visible, only a chemical investigation is possible. Since the active principles of the snuffs usually are highly sensitive compounds which rarely would resist any prolonged exposure to air, it is necessary to rely on more stable compounds formed by the same plant species for the identification. These compounds, however, slowly disappear through the years and the concentration in archaeological material may be very low. A change in environment, e.g. humidity of the material, may cause the total disappearance of identifiable substances.

The extremely sensitive methods of analysis which have to be used will also reveal impurities in minute amounts. It is therefore imperative to collect the material under the greatest precautions. The only two materials which will not affect the analysis are *glass* and *cork*. Rubber or plastic stoppers can *not* be used since they will give off to the snuff large amounts of organic matter which will completely ruin the analysis. It is also important not to touch the powders as a hand lotion, soap or insect repellent, even if used another day, may contaminate the snuff and totally ruin the analysis. The powders are usually found in areas with low atmospheric moisture. Any increase in this may start a rapid breakdown of analysable matter and therefore special double jars should be used (see illustration). The outer vessel should contain a strong desiccant like silica gel, which must be regenerated or renewed at regular intervals. It is also important not to store the material for any length of time in a museum where the air usually is saturated with preservatives which can be absorbed by the snuffs.

Traducción: "Nota a la identificación de rapé de los indios".

El rapé de los indios de Suramérica que ha sido encontrado en ciertas regiones secas de dicho continente, puede ser utilizado, como quizá otros hallazgos arqueológicos, para la identificación de caminos comerciales y migraciones.

La procedencia de este rapé es una fuente para una buena clasificación de las diferentes clases existentes y un análisis de éste no es solamente posible sino de una gran importancia.

Los polvos pueden dividirse en dos grupos, los que contienen partes de semillas u otras clases de materiales vegetales muy bien pulverizados, y los que constan de cocciones o extracto de ciertas partes de plantas.

El estudio de un rapé tal deberá comenzar con un análisis microscópico para hallar las células vegetales identificables que inmediatamente pueden darnos a conocer cual es la clase de planta de la que el rapé está hecho.

Si tanto las células como los agregados de éstas no son visibles, solamente sería posible una identificación mediante un análisis químico.

Como los principios activos del rapé generalmente son de una extremada sensibilidad, que casi les impide resistir una exposición prolongada al aire libre, es necesario emplear para la identificación los materiales vegetales más estables. Sin embargo, esta clase de sustancias desaparecen a lo largo de los años, y la concentración de ellas en un material arqueológico puede ser bastante baja. Una alteración del medio ambiente, por ejemplo la humedad del aire, puede ser la causa de la total desaparición del material identificable. La extremada sensibilidad de los métodos de análisis que deben ser usados, nos revelará también las impurezas en cantidades mínimas.

Por lo tanto es un imperativo el coleccionar el material arqueológico con las mayores precauciones. *Los únicos materiales que no afectan la rigurosidad del análisis, son el vidrio y el corcho.* La goma o materias plásticas no deberán ser usadas, porque de ellas provienen una enorme cantidad de material orgánico que al ser absorbido por el rapé llega a destruir totalmente la exactitud del análisis.

Por esto, es también detalle importante no tocar el polvo ya que simplemente una ligera crema de las manos, jabon o insecticida aunque hayan sido usados el día anterior, pueden contaminar el rapé y estropear el análisis.

Los polvos se encuentran generalmente en zonas de baja humedad del aire. Cada aumento de ésta puede desencadenar una rápida descomposición de las materias analizables y, por esto, deben ser usados recipientes dobles (v. la figura). El frasco exterior deberá contener una fuerte materia desecante tal como sílice gelatinosa ("gel de silica"), la cual tendrá que ser

regenerada con intervalos regulares. Es igualmente importante no conservar el material durante largo tiempo en un museo, donde el aire generalmente está saturado de sustancias químicas, usadas para la conservación de materiales, y que pueden ser absorbidas por el rapé.

**Adress: Göteborgs Etnografiska Museum, N. Hamngatan 12
S-411 14 Göteborg (Sweden)**

Pris Kr. 20:—

GÖTEBORG 1969
ELANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG